

***rû épületeket nézed?*⁷⁷⁶ *Semmiképp sem hagyatott [itt] kő kövön, amely már le ne rombolta tott volna!*⁷⁷⁷**

⁷⁷⁶ *Jézus válaszának első fele:* „Ne a hatalmas, nagyszerű épületeket nézd meg báboház! Lássát és túlrajtuk!” Azaz Jézus számára nem az épületekről van szó, hanem arról a *vallási rendszerről*, amelyet a templomszolgák és jelképez. Ezzel ismételőtérbe kerül a helyes „*odanézés*”, az alapos megfigyelés, akár csak a templomba történt bevonuláskor (11,11), a templommal folytatott kereskedelmi (11,15), illetve harcoss visszaélésre vonatkozóan (11,16-17), a még természetnélküli, távasszifügefátorténe tében (11,12-14), a becsavagyó írástudók (12,38-39) vagy a templomkincstárakkal kapcsolatos dolgok esetében (12,41-44.40).

⁷⁷⁷ Szándékosan őriztük meg a fordításban az eredeti szöveg „*körülmenyességét*”, mert ez valóban nem *körülmenyesség*, hanem döntő jelen-tő ségű pontos ságtartalom kifejezése szempontjából. A „*hagyatott*” és a „*le rombolta tott*” két fontos mozzanatot sejtet: a szennedő szerkezet mindkét esetben *Isten cselekvésére* utal (*passivum divinum*), az igealak pedig mindkét esetben *múlt idejű*, mégpedig *aoristos*-alak, vagyis „*beállt*”, bekövetkezett cselekményre utal.

Sajnos egyetlen fordítás sem néz szembe ezekkel a tényekkel, hanem azoktól függetlenül, Máté, és még inkább Lukács *jövő idejű* alakjai nyomán fordítják – és értelmezik ezzel „*jövendölésként*” – Márk szövegét... Eljárásunk helyes ségét az is igazolja, hogy a múlt időnek másutt is van hasonló jelentősége Jézus mondanivalójában (ld. 10,30 és 11,24: ezek a helyeken is *aoristos*-alak áll).

Jézus válaszának második fele tehát azt jelenti: „*Isten tervében, Isten szándéka szerint a templom már nem létezik*, ő már minden követ lerombolt!” (A „*lerombolás*” görög száva, a *katalüein* szó szerint véve annyi, mint „*szétoladni*”, vagy – kövekre alkalmazva – „*szétmorzsolni*”).

Részleteiben: Jézus élesen szemügyre vette a „*templomi üzemet*”, és *átlátta* annak *istenellenességét*, akár az áldozat bemutatásával kapcsolatos üzletelés (11,15), akár a templomkincstárdolgaiban (12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tárgiban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istenrel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akaratának megcselekvése helyett Isten megvesztgetésére (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehez arra a következtetésre jutnia, hogy ezt a kultuszt, ezt a valószínűleg ságot Isten el akarja törölni, az ő szemében mind ez már a múlté.

Ezért küzdött Jézus maga is a valószínűség ellen, nem csak *tanításával*, hanem azal is, hogy megakartá ingatni a valószínű *pénzügyi* alapja it a templomadó megtagadásával (Mt 17,24-26), a pap ságnak jól jövedelmező „*korbán*” (Mk 7,9-13) és az áldozati adás-vétel (Mk 11,15) istenellenességének nyilvánításával, valamint a szegények adományaiból (is) élő pap ságnak címzett súlyos figyelmeztetés (Mk 12,40) – és ezért akart „*három nap alatt*” (=

(3) Ami kor az Olaj fák-he gyén ült, át el len ben a temp lom mal, ma guk kö zött meg kér dez te Pé ter, Ja kab, Já nos és And rás:⁷⁷⁸

(4) „Mondd meg ne künk, mi kor lesz ez⁷⁷⁹, és mi [lesz] a jele⁷⁸⁰, hogy mind ez⁷⁸¹ meg való sulóban van?”

(5) Jé zus azon ban így kez dett szól ni hoz zá juk:⁷⁸²

„Ügyel je tek arra, hogy sen ki meg ne té vesszen ti te ket!

(6) Sokan jön nek majd rám hi vat koz va⁷⁸³, és azt mondják: »*En vagyok!*«, és sokakat meg fognak téveszteni. (7) Amikor pedig

ha ma ro san, vö. 443. láb j.) egy má sik „temp lo mot” föl épí te ni (fel té ve, hogy Jn 2, 19-beli mon dás áthi tes nek te kin het jük), az ta mo dell társadal mat (vö. 601. láb j.), ame lyet Ő Is ten or szá gá nak hí vott. Ra di kális *valláskritikájában* komoly prófé tai ha gyo má ny ra tá masz kod ha tott (pl. Iz 58, 1-10; Oz 6, 6).

Szó sincs te hát itt a je ru zsá le mi temp lom fi zi kai le rom bo lá sá nak, „meg jö ven dö lé sé ről”! Ezt me ger ő sí ti, hogy Jé zus tól ide gen min den fé le apo ka lip ti kus ta lál ga tás (vö. Lk 13, 23-24; 17, 20-21; Mk 13, 3-4. 9a. 28-29).

Va la mit azon ban még hoz zá kell ten nünk: Úgy tû nik, Jé zus nak csak az ál do za ti kul tusz, ill. az ál ta la jel ké pe zett vallás ság ellen volt ki fo gá sa (ld. még 14, 15!), „a ké rés/az imád ko zás min den nép szá má ra nyit va álló há za ké nt” (11, 17) fel fo gott „is ten tisz te leti hely” ellen azon ban nem, mint ahogy az si na gó gá ba is el járt, amíg csak te het te, és so ha nem emelt szót an nak lé te el len.

⁷⁷⁸ „Ami kor az Olaj fák-he gyén ült... át el len ben a temp lom mal... ma guk kö zött... Pé ter, Ja kab, Já nos és And rás”: A mos ta ni szö veg ös sze füg gés ben úgy tû nik, mint ha a 13, 1-2-beli be szél ge tés után ha ma ro san kö vet kez ne a 13, 3-4-beli. El gon dol kod ta tó azon ban a „ma guk kö zött” ki fe je zés, és a szûk ta nít vá nyi kör, il let ve an nak ös sze té te le (a két test vér pár, nem pe dig a „leg bel sô kör”: Pé ter, Ja kab és Já nos, vö. 9, 2). Mind ez a hely meg ha tá ro zás sal egy ütt más idő pon tot és hely ze tet fel té te lez, még pe dig – el gon do lá sunk sze rint, ld. 1005. láb j. – azt, hogy a ke reszt re fe szí té se és sír ba he lye zé se után fel é ledt Jé zus vissza tért egy idő re ta nít vá nyai kö ré be, de ek kor már nem mu tat koz ha tott nyíl tan, s fő képp nem 10-20 fős csa pat tal (a kí sé rő asszo nyo kat is be le ért ve, vö. Lk 8, 2). Ta lán az (egyik) utol só, ta nít vá nya it me ger ő sí tő be szél ge tés órá ja ez.

⁷⁷⁹ Akár helytálló az előző láb jegyzetben megfogalmazott feltételezésünk, akár nem, a téma min den képp a (régi) temp lom, il let ve an nak „le rom bol ta tá sa”, de a ta nít vá nyok min den va ló szí nű ség sze rint fél re értik azt, rész ben az apo ka lip ti kus kor szel lem től (773. láb j.), rész ben mes si á si el kép ze lé se ik től meg ha tá ro zot tan (428. és 613. láb j.).

⁷⁸⁰ A „je lek” és az idő pont irán ti ér de k lő dés jel lem ző en apo ka lip ti kus elem (ld. Lk 17, 20-21), sez me ger ő sí ti elő ző láb jegyzet beli fel té te le zés ünk et.

⁷⁸¹ A „mind ez” fel te he tő en Jé zus nak az „új temp lom mal”, Is ten or szá gá val kap cso la tos ter ve i re vo nat ko zik, vö. 777. láb j., 5. bek.

⁷⁸² Jé zus tény le ges vá la szát a 9. és 11., il let ve a 28-30. vers ben ol vas hat juk.

⁷⁸³ Az ere de ti ben „az én ne vem ben”, vö. 512. láb j.

háborúkról és háborús hírekről hallotok, ne rémüljetekek meg! [Ennek] meg kell tör tén nie, de [ez] még nem a vég, ⁽⁸⁾ mert nép nép el len, és ország ország el len tá mad majd. Itt is, ott is föld ren gés lesz, és éhínségek lesznek. Ez a [szü lő] fáj dal mak kez de te.”

⁽⁹⁾ „**Ti azonban ön magatokra ügyeljetekek!** ⁷⁸⁴ **Ki fog nak szolgáltatnititeket bíróságoknak** ⁷⁸⁵ **és zsinagógáknak** ⁷⁸⁶, **meg fognak verni** ⁷⁸⁷ **titeket, helytartók és királyok** ⁷⁸⁸ **elé állítanak majd titeket miattam, tanúságtételül** ⁷⁸⁹ **nekik.** ⁷⁹⁰ ⁽¹⁰⁾ **Előbb azon ban min den nép kö zött ki kell hir det ni az öröm üze ne tet.** ⁷⁹¹ ⁽¹¹⁾ **És ha el vezet nek titeket, hogy ki szolgál tassanak [a bíróságnak], ne aggódjatok előre, hogy mit mondjatok, hanem amit csak** ⁷⁹³ **Is ten meg ad nek tek ab ban az órá ban, azt mond-**

⁷⁸⁴ „...ne pedig apokaliptikus jelekre!” Sajátosan jellemző Jézusra az itt is megnyilatkozó „átkapcsolás az apokaliptikából a morálba”, vagyis hogy az apokaliptikus kérdés feltevéseketles öpriasztalról, és arra irányítja a figyelmet, amit az embernek saját magának kell tennie (vö. Lk 13,23-24; 17,20-21 és Lk 13,1-3). Így ez a mozaik is meg erősíti ti 779. lábjegyzetbeli feltételezésünket.

⁷⁸⁵ Az eredetiben „szinédriumoknak”: ezek a zsinagógahuszonhárom tekintélyestagjából álló bíróságok.

⁷⁸⁶ Másik fordítási lehetőség: „és zsinagógákban meg fognak verni titeket”.

⁷⁸⁷ Az ere de ti ben itt ugyan az az ige talál ha tó, mint a 12,3.5-ben!

⁷⁸⁸ Lehet sé ges, hogy a „helytartók és királyok” az Izra el en kí vü li vi lág ra utal nak, s eb ben az eset ben el kép zel he tő, hogy a mon dás e má so dik fele nem Jézustól származik.

⁷⁸⁹ Ennek a megjegyzésnek az ér tel me itt va ló szí nű leg az, amit Luk ács fo gal maz meg a pár hu za mos he lyen (21,13): „Mind ez al ka lom lesz arra, hogy ta nú sá got te gye tek” (vö. 266. lábj.), és le het sé ges, hogy a „Ma ga to kra ügyeljetekek!” konkretizálása a 11. versbeli „Ne aggódjatok előre!”-vel együtt (vö. 784. lábj.).

⁷⁹⁰ Jézus üzenete boldogító ugyan az ember számára, de veszélyes a meg kö ve se dett gon dol ko dá si ren dsze rek re és in téz mé nyek re, ezért ül döz ték öt ma gát is, és ezért kel lett szá mol ni a kö ve te i nek ül döz te té sé vel is. Föl akarja tehát készíteni őket arra, hogy félelem nélkül tegyenek majd ta nú sá got az öröm üze net mel lett.

⁷⁹¹ Nyil vá nos mű kö dé se ide jén Jé zus csak sa ját né pé nek „el ve szett ju ha it” tar tot ta sze me el ő tt (ld. Mt 10,5-6; 15,24; ld. még 839. lábj.). E 10. vers ki ha gyá sá va a 11. varrat men te sen kap cso ló dik a 9.-hez.

⁷⁹² Máté (10,18-20) és Luk ács (12,11-12; 21,12-15) más szö veg ös sze függésben (is) hozza ennek a versnek a tartalmát, ezért bizonytalan, hogy ere de ti leg hol s mi kor hang zott el.

⁷⁹³ Az „amit csak” ki fe je zést úgy is le het ne for dí ta ni: „ha va la mit”; ez

13,12–14

játok⁷⁹⁴, mert nem ti beszéltek⁷⁹⁵ [majd], hanem a szent Lélek⁷⁹⁶. (12) *Testvér szolgálatja majd ki testvérét a halálnak, és apa a gyerme két, gyermekek lépnek föl szüleikkel, és megölelik őket.* (13) **Mindenféle[ember]⁷⁹⁷ gyűlöl⁷⁹⁸ majd ti ket mi at tam⁷⁹⁹, aki azonban végig állhatatos marad, meg fog menekülni.**⁸⁰⁰

(14)⁸⁰¹ „Amikor pedig meglátjátok a pusztítót utálatossá-

utóbbi talán jobban kifejezi, hogy ha Isten az adott pillanatban nem ad mondanivalót az embernek, akkor hallgatnia kell – ahogyan adott esetben Jézus is hallgatott a Főtanács (Mk 14,61), Heródes (Lk 23,9) és Pilátus előtt (Mk 15,5).

⁷⁹⁴ Jézus aligha gondolt hirtelen csodás megvilágosodásra, nem csak ennek lélekteni képességémiatt, hanem főként azért, mert szertartásbűn lenne, ha az ember csodára akar kényeskedni Isten: Ha nem készülnék föl a bírósági tárgyalásra, akkor Istennek ügyvédként el„kel” a szent Lélek, s ez pontosan megfelelne amamásik kísértésnek: Ha levetném magam a templompárkányáról, Isten nek el„kellene” küldenie megmentésemre angyalait (Mt 4,5-7). Az „előre nem aggodni” tehát csak azt jelenti, hogy ha Isten be, Atyám bevett nyugalomban lémekkel bíráim elé, akkor Isten „lele, lel küle, szel le me” (vö. 11., 135. és 755. lábj.), amellyel már *korábban* felöltődtem, az izgalmak óráiban is nyugodtan szólhat belőlem.

⁷⁹⁵ Az előző lábjegyzetben mondtam, miatt ez nem jelenthet valami féle automatikát, ezért *értelem szerű* fordítása ez lenne: „Nem nektek kell majd beszélnetek, hanem Isten Lélekének (álalta tok)”, azaz „nem a ti »okos« emberi gondolataitokkal kell ott előállnotok (vö. 8,33!), amelyekkel tönkre tenétek Isten üzenetét (vö. tanúságtétel, 9. v.), hanem csak félelem nélkül ki kell mondanotok, amit Isten »lele küle te« a szívetekbe ad, nem tördve azal, mit gondoltok arról a »bölcs és okos« (vö. Mt 11,25)”. Jézus erre is számos példát adott (ld. 2,18-19a; 3,4.27; 7,8.9-13; 10,6-9; 11,29.33; 12,17).

⁷⁹⁶ Mt 10,20-ban az „Atyátok Léleke” megfogalmazást találjuk.

⁷⁹⁷ A szokásos „mindenki” fordításban az esetben irreális értelmet ad, viszont pontosan ide illik a görög *pász* „mindenfélé” jelentése.

⁷⁹⁸ A héber és arám szóhasználatban a „szert – gyűlöl” nem feltehetően fejez ki érzelmet, inkább azt jelenti: „előnyben részesít – hátrányosan megkülönböztet, elvet”.

⁷⁹⁹ Az ere de ti ben „ne vem mi att”, vö. 512. lábj.

⁸⁰⁰ Jézus egyik buzdítása ez az üldöztestől való félelem legyőzésére (vö. 131. és 479. lábj.). A „megmenekülés” nem azt jelenti, hogy az ember ép bőrrel fogja megúszni az üldöztest, hanem hogy megmarad „Isten országában”, vagyis a szerttet világában (vö. Mt 10,28-31).

⁸⁰¹ Sok minden szól az ellen, hogy a 14-27. versben leírtak Jézustól szá-

got⁸⁰² ott áll ni, ahol nem kel le ne – aki ol vas sa, ért se meg! –, ak kor akik Jú de á ban lesz nek, me ne kül je ne ka hegyek be, ⁽¹⁵⁾ aki a [la pos] ház te tön lesz, ne men jen le, és ne men jen be a há zá ba, hogy el vi gyen onnan va la mit, ⁽¹⁶⁾ aki a szán tó föld ön lesz, ne tér jen vissza, hogy el vi gye ruhá ját. ⁽¹⁷⁾ Jaj a vá ran dós és a szop ta tó asszo nyok nak azok ban a na pok ban! ⁽¹⁸⁾ Imád koz za tok hát, hogy [ez] ne té len le gye, ⁽¹⁹⁾ azok a na pok u gy an is o ly an szo ron gat ta tást [hoz nak] majd, ami ly en mind má ig nem volt az Is ten ál tal te rem tett vi lág kez de te óta⁸⁰³, és nem is lesz, ⁽²⁰⁾ és ha az Úr meg nem rö vi dí tet te vol na azokat a na pok kat, egyet len test sem me ne kül ne meg, de a ki vá lasz tot tak ked vé ért, aki ket ki vá lasz tott, megrö vi dí tette azokat a na pok kat. ⁽²¹⁾ Akkor ha va la ki azt mond ja nek tek: »Nézd, itt a Mes si ás!«, vagy: »Nézd, ott van!«, ne higgyé tek el, ⁽²²⁾ mer tha mis mes si á sok és ha mis pró fé ták fog nak fel lép ni, je le ke tés csod á kat mű vel nek majd⁸⁰⁴, hogy ha le het sé ges, meg té ves szék a ki vá lasz tot ta kat. ⁽²³⁾ Ti az on ban ügy el je tek ar ra, hogy min dent elő re meg mond tam nek tek!”

⁽²⁴⁾ „Azokban a napokban viszont, ama szorongattatás után a nap el fog ső té ted ni, a hold nem adja fé nyét,⁸⁰⁵ ⁽²⁵⁾ a csil la gok lehul la nak az égről, és az egek ben lévő erők megrendül nek.⁸⁰⁶ ⁽²⁶⁾ És ak kor meg fog ják lát ni az Em ber fi át, [aki] el jön a fel hőkön⁸⁰⁷ nagy erő vel és dicső ség gel. ⁽²⁷⁾ És akkor elküldi az an gya lo kat, és össze gyű jti ki vá lasz tot ta it a négy égtáj felől, a föld sar ká tól az ég sar ká ig.”⁸⁰⁸

⁽²⁸⁾ **„A fügefától pedig tanulókat el [ezt] a példázatot: Ami kor ágai már pu há vá vál nak és le ve let haj ta nak, tud já tok, hogy kö zel van a nyár. ⁽²⁹⁾ Ugyan így [vagy tok ez zel] ti is: Ami kor lát já tok ez [eke]t meg történni, tud já tok meg, hogy [ő]⁸⁰⁹ közel**

maz nak, leg fő ké pen az on ban az, hogy Jé zus sze mé ben a ret te ne tes ese mé nyek so sem je lei an nak, hogy Is ten vagy Is ten or szá ga kö zel van. Ez vo nat ko zik az 5-8. és a 32-37. vers re is.

⁸⁰² Vö. Dán 9,27; 12,11.

⁸⁰³ Vö. Dán 12,1.

⁸⁰⁴ Vö. 5Móz 13,2-6.

⁸⁰⁵ Vö. Iz 13,10.

⁸⁰⁶ Vö. Iz 34,4.

⁸⁰⁷ Ezzel kapcsolatban Dán 7,13-ra szokás hivatkozni, csak hogy az ot ta ni Em ber fia nem a föld re jön el a fel hőkön, ha nem az Ő sö reg hez me gy oda; ezért itt inkább Hénokh-irodalomban szereplő Em ber fi á ra kell gondolnunk.

⁸⁰⁸ Vö. 5Móz 30,4.

⁸⁰⁹ Tárgy nem állhat a küszöbön (bebocsátásra várva), csak sze mé ly, ezért kell itt be tol da ni az Is ten re uta ló „ő”-t.

15,30–31

van, a küszöbön.⁸¹⁰ (30) **Ámen, mon dom nek tek:** *Nem múlik el ez a nemze dék, amíg mind ez meg nem tör ténik.*⁸¹¹ (31) **Az ég és a föld el múlik, az én szá va im azon ban nem múl nak el.**⁸¹²

⁸¹⁰ Az itteni szöveg össze függésben a 28-29. v. biz to san nem jé zu si kijelentés, hiszen apokaliptikus jóslás akar lenni. Jól beleillik azon ban két má sik össze függés be, s azok nak meg fe le lő en két kü lönböz ő értelmethordoz.

1) Egy számunkra ismeretlen, de *Lk 12,54-56-hoz hasonló* helyzetben (ott a nép hez, itt ta nít vá nya i hoz szól va?) ugyan azt a mon da ni va ló t fe je z i ki Jé zus, csak most más kép pel: „Lát vá n éze ket meg tör té ni”, ti. az ő ta ní tá s át és az ál ta la vég be vitt tet te ket, *jó zan pa rasz ti ésszel* rájöhetnének, hogy – általa – *Isten itt van* egé szen kö zel (vö. 503. lábj. és Mt 12,28; Lk 11,20!).

2) A 13,3-4-ben le írt (vagy ah hoz ha son ló) élet hely ze tet („Sitz im Leben”) fel té te lez ve ismét „az apokaliptikából a mo rál ba át kap cso lás” (ld. 784. lábj.) szép példája áll előttünk (eredetileg talán a 13,9.11 helyett vagy mel lett?). Az apo ka lip ti kus ese mé nyek idő pont ja és elő je lei iránt ér deklő dő ta nít vá nyok figyelmét Jé zus ön ma gu kra írá nyít ja: „Ami kor a fü ge fa ágai a téli me rev ség után ismét pu há vá vál nak, és meg je len nek raj tuk a le ve lek, tud já tok, hogy kö zel a nyár. Amikor magatokon »látjátok ezt megtörténni«, vagyis a »felpu hu lást«, azt, hogy szí ve tek ki bon ta ko zik »téli me rev sé gé ből« [a régi, az igaz sa gos sa g ra épü lő gon dol ko dás mód ből és az an nak meg fe le lő vi sel ke dés ből, vö. pl. Lk 9,53-54], és a »pu ha«, gye n géd sze re tet jár ja át, ak kor tud hat já tok, hogy »kö zel«, a szí ve tek »kü szö b én« van már *Isten*” (vö. 12,34!). Tehát lé nye gi leg ugyan azt a mon da ni va ló t fe je z i ki itt Jé zus, *mint Lk 17,21- ben* („Isten országa rajtatok fordul!”), csak más kép pel, és an nál ta lán kis sé konk ré tab ban.

⁸¹¹ Ld. 810. lábj. ele je. Más össze függés ben le het hi te les, de ak kor más a je len té se is: A „mind ez” a Jé zus ál tal vég be vitt, il let ve még vég re haj tan dó tet te ket je len ti, s aki je len té s Lk 13,32-33-hoz ha son ló an azt hang sú lyoz za, hogy Jé zus tel je sí ti kül de té sét, és et től sem mi sem fog ja vissza tar ta ni. En nek al ap ján azt mond hat juk, hogy va ló szí n ű leg még a „Je ru zsá le mért foly ta tott harc” (ld. 604. lábj., 4. bek.) előtt hang zott el ez a mon dás.

⁸¹² Nem zár hat juk ki, hogy utó lag ad ták Jé zus szá já ba ezt a mon dást, hi szen ki t ű n ő en be il li ka kés őbbi krisz to ló gia esz me vil á gá ba. Még is úgy vél jük, nem ide ge na tör té ne ti Jé zus tól, föl té ve hogy gon dol ko dás a nak egé szé ben el helye z ve ér tel me z zük.

Ek kor egy ré sz t azt mond hat juk: Azért, mert Jé zus biz to s volt ab ban, hogy ta nít á sa so ha nem veszí ti ér vé nyét, még sem mi „emberfelettire” nem kell gon dol nunk, hi szen ta ní tá sa „egy sze r ű en” an nyi volt, hogy sze re tet az Is ten, és az em ber ak kor cse lek szik he lye sen, ha (Is ten pél dá ja sze rint) sze ret. Olyan ne héz er ről be lát ni, hogy nem ve szí ti ér vé nyét? Is

(32) „Azt a napot vagy azt órát azon ban sen ki sem is me ri, sem az an gya lok az ég ben, sem a Fiú, csak az Atya.”⁸¹³ (33) *Vi gyáz za tok, le gye tek ébe rek, mert nem tud já tok, mi kor van a ked ve ző idő*⁸¹⁴. (34) *Úgy áll a do log ez zel, mint az zal az em ber rel, aki kül föld re utaz ván hát ra ha gy ta há zát, és szol gá i nak ad ta át a hatal*

ten nek gon dol nánk-e azt, aki ki je len te né: Ég és föld el múl hat, de a két szer ket tő min dig négy ma rad? Ilyen „val lá si két szer ket tő” Jé zus ta ní tá sa is.

Más részt vi szont két ség te len, hogy Jé zus, mint oly sok szor (vö. 563. láb j., 2-3. bek.), ez eset ben is fö lé be helyez ke dett a Tó rá nak, az is te nek tar tott Tör vé ny nek. A ko ra be li (és va ló szí nű leg nem csak a ko ra be li) írás tu dók nak az volt a vé le mé nyük (amit az tán ké sőbb té ve sen Jé zus szá já ba ad tak – vagy egy sze rű en csak nem je lez ték, hogy Jé zus nem a sa ját vé le mé nyét mond ja, ha nem idéz?), hogy „ég és föld könnyeb ben mú lik el, mint hogy egy pont is el vesszen a Tör vé ny ből” (Lk 16,17; Mt 5,18). Jé zus fel te he tő en ezzel áll ít ot ta szem be azt a meg gy ő z ő d é s ét, hogy „ég és föld el múl hat, de az é tan í tá som nem mú lik el”. A két ség te len ül ke mé ny meg fogal mazás ellené re nem az „én”-re kell tenni a hang sú lyt, ha nem a „tan í tá som”-ra. Jé zus u gy an is nem ha gy ott két sé get a tek in tet ben, hogy szá má ra Isten az egye dü li Úr (Mk 12,29), az egye dü li Atya (és ez zel atyai te kin té llyel bí ró: Mt 23,9), az egye dü li Jó (Mk 10,18), és ő hoz zá mér ve í té l te meg az tán a leg ne me sebb nek vagy leg in kább Isten el gon dol á s át tükrö ző nek tű nő em be ri gon dol a to kat is (pl. Mt 16,23: „em be ri mó don gon dol kod ol”, Lk 9,55: „nem tud já tok, mi fé le lé lek la kik ben ne tek”). Az ő sza vai te hát csak az ért biz to sab bak, mint a Tó ra sza vai, mi vel tő re tle nebb ől tükrö zik Isten gon do la ta it, hi szen az o kat „köz vet le n ül” Istent ől kap ta (vö. 9-10. láb j., il le tve 733. láb j., 4. bek.), nem pe dig az „atyák”, a „ré gi ek” ré vén.

Per sze ez zel igen ke mé ny vá lasz tá s elé ál lí tot ta hall ga tó it, és ál lít ja min den ko re va n gé li um ol va só it, hi szen nin cs o ly an fi lo zó fi ai, te o ló gi ai, még ke vé sbé csoda bi zo ny í té k, amely Jé zus áll í tá s át ké ny szer í tő en igaz o l ná! En nek el le né re lé te zik o ly an „mód szer”, amely nek se gít sé gé vel be lá that ó áll í tá sa nak ér vé ny es sé ge: A Jé zus nak „elő le ge zett” bi za lom út já n ma gunk is el jut ha tunk az o ka ra a fel is me ré sek re, ame lyek re ő el ju tott, és utó lag ma gunk is meg ta pasz tal hat juk az o k ér vé ny es sé gét.

⁸¹³ Az idő pont szá mít ga tá sa az apoka lipti ka egyi ki ti pi kus is mer te tő je gye, de Jé zus tól ide gen (vö. Lk 17,20-21 és a köv. láb je gy zet).

⁸¹⁴ A tör té ne ti Jé zus már mű kö dé se le ge le jén ki je len tet te, hogy fel lé pé sé vel el ér ke zett a „ked ve ző idő” (1,15), s ezt ké sőbb is meg erő sí tet te (10,30) – nem mond hat ta te hát mű kö dé se vé g én, hogy az a bi zo ny ta lan jö vő ben ér ke zik el. (En nek a té ny nek a tu do má sul vé tele fölös legessé tesz ta mos te o ló gi ai spe ku lá ci ót, at tól kezd ve, hogy té ve dett-e Jé zus a ma ga „Is ten or szá ga el jö ve tel é nek vá rá sá ban”, odá ig, hogy „a vi lág vé g én” el jö n-e Jé zus má sod szor is, és ez mi kor kö vet ke zik be.)

13,35–14,3

mat, mind egyiknek a maga munkáját, a kapuőrnek pedig megparancsolta, hogy legyen résen. ⁽³⁵⁾ Legyetek hát résen, mert nem tudjátok, mi kor érkezik meg a ház ura: este, éjfélikor, a kaszóra vagy kora reggel, ⁽³⁶⁾ ne hogy alvata láljontiteket, amikor váratlanul megérkezik. ⁸¹⁵ ⁽³⁷⁾ Amit pedig nektek mondok, mindenkinek mondom: Legyetek résen!”

14 ⁸¹⁶(1) Két nap múltán volt a pászka és a kovászta-lan [kenyerekünnepe] ⁸¹⁷. A főpapok és az írástudók ⁸¹⁸ keresték [a módját], hogyan tartóztathatnák le őt ⁸¹⁹ csellel, hogy megölhesék. ⁸²⁰ (2) Azt mondták ugyanis: „Ne az ünnepi [tolongásban] ⁸²¹, ne hogy a vargás legyen a népközt!” ⁸²²

(3) ⁸²³Amikor Betániában a lepás ⁸²⁴Si monházában volt,

⁸¹⁵ Az „Emberfia” váratlan, és ráadásul fenyegető érkezése Jézustól távol álló gondolat, amelyet azonban még hiteltesten támasztásba is be tudtak (vö. Mt 25,1-4.5-12).

⁸¹⁶ A 14-15-16. fejezet tartalmazza Jézus szenvedéstörténetét, amelyet a számtalan kor- és eseménytörténeti probléma miatt aligha lehet már pontosan rekonstruálni; e problémákkal könyvtárnyi szakirodalom foglalkozik, mi azonban – mi vel elsősorban Jézus tanítása és viselkedése foglalkoztat minket – csak az események megértéséhez feltehetően szükséges esetekben fogjuk felvetni ezeket, s a viták kérdéseseket nem kívánjuk hátróztan eldönteni (vö. 636. lábj.).

⁸¹⁷ Lényegileg a zsidók egyiptomi kivonulásának emlékünnepe, vö. 5Móz 16,1-8.

⁸¹⁸ A főpapokkal kapcsolatban ld. 439. lábj.; a szóban forgó írástudók minden bizonnyal az „udvari teológusokat” jelentik, ld. 772. lábj. (vö. még 762. és 764. lábj.); feltehető, hogy Jézus kivégzésének történetében egyetlen egyszer sem jelennek meg főszellemi ellenfelei, a farizeusok (vö. 78. és 406. lábj.)...

⁸¹⁹ Vö. 11,18 és 12,12.

⁸²⁰ Jézus megölésének elhatározásával elvetette a kocka, s kudarca fuladt Jézus kisérelte, hogy megnyerje ügyének Izrael vallási központját. Itt ismét felvetődik a kérdés, mi ért nem melegekült el az utolsó pillanatokban, amikor már biztosan számolni kellett letartóztatásával. Most is csak azt mondhatnánk el, amit a 604. lábjegyzetben már elmondunk.

⁸²¹ Szószereint „ne az ünnepen”, ez a fordítás azonban elment mondana a tényeknek; az eregeti ki fejés azonban jeletheti azt is, hogy „ünnepi sokadalom, gyülekezet, tolongás”, sőt azt is, hogy „az ünnep színtere”, vagyis a jezsálemi templom. Vö. Lk 22,6.

⁸²² Vö. 12,37b.

⁸²³ Nehéz lenne eldönteni, de a lényeg szempontjából nincs is jelentősé-

és [éppen] asztalnál ült⁸²⁵, oda ment egy asszony, aki nálala bástrom⁸²⁶ [edényben] valódi⁸²⁷ és sokkal erősebb nárduszoja⁸²⁸ volt; el tette az alabástrom [edény pecsétjét]⁸²⁹, és [tartalmát Jézus] fejére

ge, hogy az alábbi történetek különböző változatai (ld. még Mt 26,6-13; Lk 7,36-50; Jn 12,1-8) azonosról fakadnak-e, a szóban forgó asszony ugyanaz a személy-e. Nézzünk szerezint valószínűleg igen (mégpedig a Mk 15,40.47-ben és Lk 8,2-ben is emlegett „Mária, a magdalai”, népi-es nevének Mária Magdolna), többek között azért, mert honnan lett volna egy tisztességes zsidó háziasszonynak vagyont érő illatszere, és mire kellett volna az neki.

⁸²⁴ A leprásoknak tilos volt lakott területen tartózkodniuk, ez a jelző vagy ragadvány név tehát Simon korábbi betegségére utalhat (amelyből Jézus gyógyította ki?), de mivel a „lepra” különféle bőrbetegségek összefoglaló neve volt akkoriban, azt is jelentheti, hogy „himlőhelyes”.

⁸²⁵ Szó szerint „feküdt”, a kor (ünnepi) szokása szerint, féloldalasán, bal könyökét támaszkodva.

⁸²⁶ A hellenista korban minden fajta illatszeres edényt alabástromnak neveztek, akár alabástromból készült, akár üvegből, kerámiából vagy más anyagból.

⁸²⁷ A görög *πιστικός* szó lehet névmegjelölés is az arám *mura piztaga* téves fordításaként, s ekkor pisztáciaból nyert olajat jelent. Vö. köv. lábj.

⁸²⁸ A nárdusz Indiában honos aromatikusan illatozó növény, amelynek gyökereiből és szárszálából illóolajat állítanak elő, ezt keverték a pisztácia-ból sajtoltszagú olajjal, és továbbá a lélekhozadáshoz valóig jött létre az a nárduszolaj.

⁸²⁹ Az „el tette” az ere-de-tiben „szét tette, össze tette”, de ez nem jelenti a szűk ségképpen az olaj tartó edény teljes összeállítását, mert például a zárt nyílra fűtött és lekapott, vagy más módon törést szenvedett hajót is neveztek „összetört hajónak”. Másrészt a különösen értékes illatszert tartalmazó üvegcséket szárított agyagból vagy pecsétviaszból készült, szoros és szilárdan zárt zárófedéllel, „kupakkal” zárták le, hogy így óvják meg tartalmukat a tárolás vagy szállítás során esetleg fellépő károsodástól. Végtül az edény teljes összeállítása nem csak tartalmának célszerű felhasználását tette volna lehetővé, hanem az éles szilánkokkal esetleg szelvények is lettek volna. Mind ezek alapján az a legkézenfekvőbb, ha az illattartó edény zárófedelének, „pecsétjének” letörésére gondolunk.

Megerősíti ezt az értelmezést az így adódó mondanivaló. Ekkor ugyan is nem azon van a hangsúly, hogy az asszony az üvegcsételek tartalmát Jézusra öntötte, hanem azon, hogy pecsétellett és teljesen új, még bontatlan edényről volt szó. Ez pedig egy részt azért volt olyan fontos az elbeszélő számára, mert az értékes nárduszolaj tökéletes tisztaságára és hamisítatlanságára lehetett következtetni belőle (amit mára „va-

14,4–7

öntötte.⁸³⁰ (4) Néhányan viszont bosszankodtak magukban: „Mire való volt a [nárdusz]olajnak ez az elpo csékolása? (5) Több mint háromszázdénárért⁸³¹ el lehetett volna adni a [nárdusz]olajat, s [az árát] a szegényeknek lehetett volna adni.”⁸³² És ráripakodtak.⁸³³ (6) Jézus azonban azt mondta: „**Hagyjátok [békén] őt! Miért okoztok neki fáradságot⁸³⁴, [hiszen] jó tettet vitt végbe rajtam?!⁸³⁵** (7) A szegényekugyan is mindenkor veletek lesznek, és

valódi, sokat érő, nárduszolaj” szávak is kiemelik), más részt látni való volt, hogy a Jézus megtiszteléseire használt kenegetkorábban nem használták valamilyen más, „profán” célra. Ez az utóbbi megállapítás viszont összhangban áll az evangélisták azon megjegyzésével, hogy a keresztről levett Jézust újonnan vásárolt, tiszta vászonba csavarták (Mk 15,46; Mt 27,59), és új sírba helyezték (Mt 27,60; Jn 19,41), amelyben még senki sem fektetett (Lk 23,53; Jn 19,41).

⁸³⁰ A Jézus félére kenegető asszony túláradó gesztusa akkor értetődő a legjobban, ha feltetelezzük, hogy ő az a „városszer te is mert bűnös nő”, akiből Jézus „hét démont űzött ki”, s aki ily módon Jézus révén megtapasztalta Isten bűnbocsátó és megmentő szeretét (Lk 7,36–50; 8,2) – vagy legalábbis ahhoz hasonlóvala ki. Tetét a Jézus iránti hála és rajongás mozgatja.

⁸³¹ Egy dénár volt az átlagos nap szám (vö. Mt 20,8–10), a három százdénárte hátegnapi számnak és családjának tízhavi jövedelmét jelentette!

⁸³² A tanítványok szemrehányása kétszeresen is érthető: zsidóként tudatában voltak annak, hogy ilyenkor, húsvét előtt na gyobb alamiznát kell adni a szegényeknek, hogy azok is ünnepléses pászkavacsorát tartsanak, Jézus tanítványai ként pedig tisztában voltak a Mester egyik alapkövetelményével: mindent a szegényeknek kell adni. Aki a pusztában utolsó kenyerüket is elvette, hogy kioszthassa az éhezőknek (6,38–44), most mi ért tőri, hogy egész vagyont elpo csékolja nekik?

⁸³³ Ha a 823. lábjegyzetben megfogalmazott feltételezésünk helytálló, akkor ez a megjegyzés újabb adalék a tanítványok és a magdalai Mária feszült viszonyához, amiről a Tamas-evangélium 21. és 114. logionjában is olvashatunk.

⁸³⁴ A fáradalom itt természetesen lelki értelemben veendő: azt a bánatot és aggodalmat jelenti, amit a tanítványok szemrehányása okoz az asszonynak.

⁸³⁵ Jézus annak az Istennek a képviselője, aki nekik legfőbb vágya, hogy megmentse az embereket – ezért ő maga is inkább leli örömet egy bűnös asszony megtéréseben és hálaiban, mint a tisztességese „szabályszerű”, „törvényhű” viselkedésben (vö. Lk 15,7). Továbbá annak az Istennek a képviselője, aki „férfi és nővé tette az embereket” (10,6) – ezért ő maga is elfogadja, hogy az asszony női módon érezzen és cselekedjék: „Ami rekedés volt, megtette” (8a vers). A *maga módján* végbevitte a „jó tettet”, amit a tanítványok számon kértek rajta. (A tanítványoknak in-

*ami kor csak akarják, te hetted ve lük jót, én azon ban nem le szek veletek mindenkor.*⁸³⁶ (8) **Amire képes volt, megtette.**⁸³⁷ *Előre megkentetestemet a temetésre.*⁸³⁸ (9) *Ámen, mon dom nek tek, bárhol hir de tik majd meg az öröm üze ne tet az egész vi lá gon, azt is el-*

kább arra kel le ne ügyel ni ük, hogy ök is vég be vi gyék a „jó tet tet” a *maguk módján*, va gyis hig gad tan, s tárgy sze rű en ügyel ve a sze gé nyek tény le ges szű ké ség le te i re.) Vé ge ze tül an nak az Is ten nek a kép vi se lő je, aki a nyí lt ság és az át lát szó ság hí ve, s el le ne van min den kép mu ta tás nak (vö. Mt 10,26) – ezért Jé zus sem rej ti el az asszony irán ti viszonszeretét, még ab ból a „ma ga sabb cél ból” sem, hogy meg ő riz ze jó hí ré t: nyí lt tan meg vé di ő t (ahogyan egyéb ké nt meg vé d te a ta nít vá nyok ál tal szin tén le ke zelt és el uta sí tott ut ca gyere ke ke tis: 10,14).

Mindebből vi lá gos sá vá lik, hogy Jé zus tól messze tá vol állt bár mi fé le fanatizmus; mindenestül el kö te le zett volt, de nem volt megszá llott ja sem mi fé le esz mé nek, le gyen az akár „Is ten or szá ga” va gy „az em be ri ség irán ti sze re tet”; nem el vont el ve ket akart „ér vé ny re ju tat ni”, ha nem az út já ba ke rült kon kré tem be re ket akart a meg men te ni.

⁸³⁶ Már csak azért sem tar that juk hi te le sen jé zu si nak ezt a mon dást, mert köz hely sze rű igaz sá got fo gal maz meg; fő ké nt azon ban azért, mert ha ér vé nyes lenne ez az in dok lás, ak kor a drá ga ado má nyt el fo ga dó Jé zus tény le ges en a sze gé nyek versenytársá vá vá lna. A hi te les jé zu si mon dás (8a vers) sze rint Jé zus *az asszony ra* való te kin tet tel tû ri el a pa zar lást („Ami re ké pes volt, meg tet te”), a nem hi te les 7.8b vers sze rint vi szont tárgy sze rű en he lyes nek je len ti ki a pa zar lást – még pe dig azért, mert az *az ő sze mé lyé nek* szól, mint ha ő mé l több len ne egy ef faj ta aján dék ra, mint a sze gé nyek, va gy leg alább is most job ban rá szo rul na. Ez a fel té te le zés ellentmondás ban áll na anna a Jé zus nak a jel le mé vel és gon dol ko dás mód já val, aki ha tá ro zot ta el uta sí tott ta a sze mé lyé nek szóló kul tusz min den faj ta meg nyi lat ko zás á t (ld. a 736. lá bj. vé g én fel sorolt he ly e ke t).

⁸³⁷ Ezt az el is me ré st nem csu pán mi ni má lis ér te lem ben kell fel fog ni: „Annyit, amennyit és ahogyan képes volt megtenni, megtett”, ha nem ma xi má lis ér te lem ben is: „Mindazt, ami re csak ké pes volt, meg tet te.” Ez a visel ke dás az zal a sze gé ny öz ve gy vel állít ja egy sor ba ezt az asszonyt, aki szin tén min den ét oda ad ta, „ami je csak volt”, s ez zel u gy an csak nagy el is me ré st vál tott ki Jé zus ból (12,44). Ez a pár hu zam egy ú t al arra is rá vi lá gít, hogy a sze re tet rend je ben két lep ton (12,42) épp olyan ér té kes le het, mint há rom száz dé nár (14,5).

⁸³⁸ Az evan gé lis ta (il let ve az ál ta la köz ve tí tett ha gyó má ny) sze re ti utó lag ú gy be állít ani Jé zus t, mint aki min dent pon to san elő re tu dott a rá vá ró szen ve dés sel kap cso lat ban (vö. 10,34; 11,2; 14,13–15; 14,30). Az ít te ni mon dás hi te lessé gé nek ha tá ro zot ta nel le ne mond, hogy Jé zus még az utolsó pillanatokban, a Getszemáni-kertben is re mé ny ke dett, hogy nem lesz te me tés (vö. 14,36).

14,10–11

mondják, amit ő tett, az ő emlékeztére.”⁸³⁹

(10) Júdás, a karióti férfi, amaz egy a ti zen ket tő kö zül, element a főpapokhoz, hogy kiszolgál tassa⁸⁴⁰ nekik [Jézust].⁸⁴¹ (11) Ami kor pe dig ezek meg hal lot ták [ezt], meg örül tek, és meg ígérték, hogy pénzt ad nak neki.⁸⁴² [Ő aztán] kereste [a módját], ho-

⁸³⁹ Két eset le het sé ges: *Vagy* nem Jé zus tól szár ma zik ez a mon dás, hiszen ő nyil vá nos mű kö dé se ide jén úgy gon dol ta, hogy kül de té se csak Iz ra el hez szól (Mt 10,5-6; 15,24), *vagy* a kereszt re fe sí tés után új ra é ledt, ki tá gult táv la tú Jé zus tól szár ma zik. Az első eset ben – s ez lát szik va ló szí nűbb nek – az ő s egy ház ál tal meg fogal mazott „apo kalip ti kus es kü for mulá val” van dol gunk, amely azon ban eredetileg így han goz hat ott: „Ámen, mon dom nek tek, amit ő tett, azt is el mond ják majd (Is ten elő tt), hogy Ő megemlé kez zék ró la”, s csak másodlagosan kö tőd hetett az evan gé li um hirdet sé hez (vö. 8,35; 10,29); a második eset ben Jé zus mon dá sa sa já tos pár hu za mba ál lít ha tó a sa já t em lé ke ze té nek meg ő r zé sé re ir ányuló fel szó lí tás á val (Lk 22,19).

⁸⁴⁰ A *paradidonai* = átad, ki szol gál tat í gét a for dí tá sok rend sze rint „el árul”-al for dít ják, *ha* Jú dás ra vo nat ko zik, bi zony sá got té ve ez zel ne ga tív el fog ult sá gukról, amellyel ele ve rossz meg vi lá gítás ba akar ják ál lí ta ni ő t. Ennyi erő vel azon ban Is tent is ne vez het nék Jé zus á ru ló já nak, hiszen a gö rög szö ve gek ró la is azt ál lít ják, hogy „ki szol gál tat ta” Jé zúst (Mk 9,31; Mt 17,22; Lk 9,44), pon to sab ban ezt maga Jé zus ál lít ja...

⁸⁴¹ A „Júdás-jelenséget” való szí nű leg so sem fog juk tel je sen vi lá go san meg fej te ni, ezért meg kell elé ged nünk meg ala po zott fel té vé sek kel. Ha helyt ál ló az a ki in du lás, hogy Jú dás zelóta, azaz „ter ro ris ta sza bad ság har cos” volt (ld. 123. és 659. láb j.), ak kor *talán* nar ra kö vet kez tet hetünk, hogy *csaló dott Jé zus hoz fű zött mes si á si vá ra kozás á ban*, és ez vit te rá arra, hogy ki szol gál tas sa ő t az „egy há zi ink vi zí ci ó nak”. E tet te mö gö tt nem szük sé ges go nosz sá got lát nunk, hiszen gon dol kod ha tott úgy is: Jé zus vagy ha mis mes si ás, ak kor el fog ják í té l ni, aho gyan meg is ér dem li, vagy mé gis ő az iga zi mes si ás, ak kor vi szont ezt bi zo nyi ta ni is tud ja majd, hiszen az igaz sá gos Is ten nem ha gy hat ja cser ben kül döt tét (vö. Mt 16,22!, ill. 967-968. láb j.). Dönt sék el „az oko sok ott fö nt”! Nem le he tet len, hogy vég ső el ha tá ro zá sá ban „az oko sok” ál tal el ren delt fel je len té si kö tele zett ség (Jn 11,57) is moz gat ta.

Minden esetre fi gye lem re mé ltó, hogy Jú dás ko ráb ban nem tû nt ki Jé zus sal vá ló nyí lt konf lik tu sa ré vén, mint pél dá ul Pé ter (Mt 16,22-23) vagy Ja kab és Já nos, a Men ny dör gés fia i (Mk 9,38-40; 10,35-40). Az ilyes mit át ha gy má nyoz ták vol na, hogy be fe ket í t sék ő t mint olyan va la kit, aki min dig is rossz in du la tú volt (vö. Jn 12,6). *Való szí nű* hát, hogy Jé zussal kap csol atos ké tsé ge *csak Jeru zsá lem ben* ért azzá a dönté sé, hogy ki szol gál tat ja ő t, de ta lán nem fa jult vol na idá ig a do log, ha an nak ide jén nyí lt tan föl tár ja Jé zus elő tt két el ye í té s ellen ke zé sét.

⁸⁴² Márk sze rint (s eb ben Luk ács is kö ve ti) Jú dás nem akart pénzt ke-

gyanszol gál tas sa ki őt al kal mas idő ben.

(12)⁸⁴³ A ko vász ta lan [ke nye rek ün ne pé nek] első nap ján, amikor a pászka[bárányt] fölál dozzák, tanítványai így szó ltak [Jézushoz]: „[Mit] akarsz, hová menjünk elkészíteni [neked] a pász ka[bárányt], hogy me ge hesd?” (13) Erre el küld te két ta nít vá nyát, és [ezt] mon dta ne kik: „**Menjetek el [títokban]⁸⁴⁴ a vá ros ba! Találkozni fog to ke gy vi zes kor sót ci pe lő em ber rel.⁸⁴⁵ Kö vessé tek őt,** (14) **és a ho vá be me gy, [ott] mon dja tok meg a há zi gaz dá nak, hogy a rab bi [ezt] ü ze ni: »Hol van a szál lá som, ahol ta nít vá nyaim mal me ge he tem a pász ka[bárányt]?«** (15) **Ő mu tat**

res ni, „ha za fi as szol gá lá tá val”: a fő pap ok í gér ték meg neki örö műk ben, hogy pénz zel fog ják ju tal maz ni. Ezt a lé lek ta ni lag Jú dás és a fő pap ok ol da lá ról néz ve egy a ránt hi te les moz za na tot csak Máté (26,15) ma gy a ráz za majd Jú dás pénz só vár sá gá val (a Zak 11,12-13-ból vett „ötlettől” vezérelve, vö. még Mt 27,9-10).

⁸⁴³ A 12-16. vers ben fog lal tak fel tû nõ tar tal mi és for mai ha son ló sá gok at mu tat nak a 11,1-7-ben le írt je len et tel, és szá mos szent írás ma gy a rá zó ezt az esemé nyt u ga ny o ly an le gen dá na k tar tja, mint a ko ráb bit (vö. 838. és 640. láb j.). A ha gy o má ny os ér tel me zés Jé zus i ste ni min dent u dás á na k és el ő re lá tá sá na k me g nyi la t ko zás á t lát ja be ne, amint az evan gé lis ta be ál lí tá sa is ezt su gal la ja. Mi ú gy vél jük, itt is ta lál ha tó ter mé sze tes és ér tel mes ma gy a rá zat, ld. 845. láb j.

⁸⁴⁴ A *hüpagein* „ti tok ban” je len té sét il le tő en ld. az 53., 70. és 591. láb jegy zetet! Ez ta „ti tok ban”-ér tel me zést me ger ő sí ti a szö veg ös sze füg gés is. – Jé zus nem ré g még nyí ltan küzdött a tem plom i hier archia ellen (11,15-18.27-33; 12,1-6.10-11.35-37.38-39), és ú gy tû nik, eköz ben si ke rült meg nyer nie a né pet (vö. 12,12a.37b). Mos tan tól azon ban rej tőz kö dik (ld. még 14,26). Mi ért? Nem lett vol na na gyobb biz ton ság ban, ha egy na gy ven dég fo ga dó nyü zs gé sé ben ün nep li meg a hús vé tot, és szá mos za rá n dok tól kö rül vé éj sza ká zik? A vá lasz ta lán ez le het: A le ve gő ben ló gott Jé zus le tar tó z ta tá sa, és ez „nép fel ke léssel” (vö. 14,2), nyí lt val lás há bo rú val fen ye ge tett. A fő pap ok fel te he tő en az ért akart á kez tel ke rül ni, ne ho gy el ve szít sék a csa tát, Jé zus vi szont az ért, ho gy a né pet me gő riz ze a baj tól, nem csak a szó fi zi kai ér tel mé ben, ha nem még in kább az ért, mert „aki kar dot ra gad, kard ál tal vész el” (Mt 26,52), va gy is nem akarta, ho gy az em berek az ál ta la hird etett sze rető Te rem tőtől vis sza zu han ja nak Mó zes és Jó zsue har ci i ste né nek kar ja i ba.

⁸⁴⁵ Nincs szük ség Jé zus cso dás el ő re tu dás á na k fel té te le zé sé re: Elég volt me ge egye z nie a szó ban for gó há zi gaz dá val, ho gy me g fe le lő idő ben küld jön egy vi zes kor sót vi vő em bert a me g fe le lő vá ros ka pu hoz; mi vel a víz hor dás ál ta lá ban a nõk dol ga volt, a vi zes kor sót ci pe lő fér fit kön nyen fel is mer het ték a ta nít vá nyok.

majd nektek egy nagy, párnák kalkirakott, előkészített⁸⁴⁶ emeleti szobát, és ott⁸⁴⁷ készítsétek el nekünk⁸⁴⁸.” (16) Erre elmentek a tanítványok, bementek a városba, és [mindent] megtaláltak, ahogy megmondta nekik. És előkészítették a pászka[bárányt].

(17) Amikor beestelődött, odament a Tizenkettővel. (18) Már asztalhoz telepedtek és ettek, amikor Jézus így szólt: **„Amen, mondom nektek, hogy egy közületek ki fog szolgálatni en gem; [egy], aki velem eszik.”**⁸⁴⁹ (19) Elszomorodtak, és elkezdtek mondogatni neki, egyik a másik után: „Csak nem én?” (20) Ő azonban azt mondta nekik: **„A tizenkető közüle egy, aki velem együtt már to gat a tábla.”**⁸⁵⁰ (21) **Az ember fia ugyan elmegy, amint megíratott róla⁸⁵¹, de jaj an nak az ember nek, aki ki szolgálatja az ember fiát. Jobb lenne szá má ra, ha nem vált vol na azzá az ember ré, [aki vé lett].**⁸⁵²

⁸⁴⁶ Az „előkészített” szóba azt jelelti: olyan helyiség, amelyet az előírásoknak megfelelően kisöpörtek, és megtisztítottak minden „kovásztól”, vagyis a kovásztól és a kovással sültt kenyer minden morzsájától is. Ezt a háztulajdonosának kellett elvégez[tet]nie.

⁸⁴⁷ Tekintettel a tanítványok kérdésére („Hová menjünk?...”) ennek az „ott”-nak a hangsúlyozása fölöslegesnek látszik, nem lehet kizárni azonban, hogy „a pászkabárány föláldozásával”, azaz levágásával össze függésben (12. v.) azt (is) jelelti: Ne a templomban öl jé tek le az áldozati rituáléval (egy pap föl fogta a leölt bárány vérért, és áldozatként az égő áldozatok oltárára öntötte), hanem „ott”, ahová a vizeskorsót vivő ember vezette titeket! Ebben az esetben Jézus burkolt áldozat bemutatás-kritikájával lenne dolgunk (vö. 656-657. l. ábj.).

⁸⁴⁸ Fel tûnő, hogy a tanítványok egyes számú, „Hol készít süket neked?” kérdésére nyomán Jézus két szer is többes számban válaszol: „tanítványaimmal”, „nekünk”...

⁸⁴⁹ Júdás küszöbön álló tet té nek ez a há tá ro zott be je len té se föl ve ti a hitellesség kérdését, hiszen Jézus honnan tudhatott volna róla mástól, mint magától Júdástól. Mindazonáltal olyan szilárd ré sze ez (a hagyomány és) a szövegnek, hogy az össze függések sé rel me nél kül nem lehet ne ki hagy ni, ezért meg hagy tuk Jézus szá vai kö zött.

⁸⁵⁰ Jézus nem ne ve zi né ven kiszolgál tatóját; ezzel egy részt tapintatáról tesz bizonyosságot, másrészt lehetőséget ad Júdásnak arra, hogy még meg gondol ja ma gát, azaz se gít sé get nyújt neki esetleges megtéréséhez.

⁸⁵¹ Ez az állítás *ténylegesen* nem támaszt hato alá az Őszövet ség ből, csu pán a *korabeli* szent írás-magyarázati módszerrel; itt minden biz onnyal az eredetinek tekinthető, de nehezen érthető lukácsi változat (22,22) „fordí tá sa ként” áll. Az egész mon dat ér tel me zé sét ld. ott!

⁸⁵² Ezt a mondatot kivétel nélkül minden fordításban így olvashatjuk: „Jobb lenne an nak az ember nek, ha meg sem szü le tett vol na.” Ez

(22)⁸⁵³ Mi köz ben et tek, [ke zé be] vett [egy da rab] ke nye ret, el mond ta [fő löt te] az ál dást⁸⁵⁴, meg tör te, oda ad ta ne kik, és ezt mond ta: „**Vegyétek! Ez vagyok én**”⁸⁵⁵.⁸⁵⁶ (25) [Ké sőbb így szól t:]

azonban nyelvtanilag problematikus, teológiaiilag pedig elfogadhatatlan.

A for dí tók – a Vulgátát kö vet ve – nem vet nek szá mot a (két ség te len nül nehezen érthető) mondat „egyenetlenségével”, a végére furcsán „odabiggyesztett” *ho anthróposz ekeinosz*-szal („az az em ber”), és ezt az alany ese tet egy sze rû en be le ol vaszt ják a mon dat ele jén álló ré szes esetbe (*autó* = szá má ra), il let ve a *gennan* igé nek is csak a leg ké zen fekvőbb („nemz”) jelentésére vannak tekintettel. Ez az ige azonban a „nemz” (és a rit kán elő for du ló „szül”) je len té sen kí vül az ál ta lá nos „lét rehoz, növeszt, valamilyenné tesz, alakít” értelemmel is bír, passzív *aoriszto*sa fordítható tehát így is: „té te tett, ala kít ta tott”, mai nyel ven „lett, alakult” (valaki vé, valami vé, valamilyenné).

Haez a nyelvtani ér ve lés nem lenne is meg győ ző, te oló gi ai lag kétsé g te len, hogy csak egy apo ka lip ti ku san ki gon dolt „Krisz tus” vagy „Em ber fia” (vö. 773. l.áb.) szá já ba il lik be le a „Jobb len ne an nak az em ber nek, ha meg sem született volna” kijelentés; a történeti Jézus semmiképp sem mond ha tott ilyes mit, hi szen ez lé nye gi leg a vég ér vé nyes el ve szett ség ki fe je zé se, már pe dig Jé zus an nak az Is ten nek a kö vet sé gé ben járt, aki a leg el vészetteb be ket is ad dig ke re si, *amíg meg nem ta lál ja* (Lk 15,4.8)

Értelmezésünkben ez a mon dat is ré sze Jé zus Jú dás meg men té sé re irá nyu ló fá ra do zá sá nak (vö. 850. l.áb.). Ar ról vi szont saj nos se hol sem ol vas ha tunk az egész Új szö vet ség ben, hogy – Jé zus vi lá gos fi gyel mez te té se el le né re, Lk 22,31-32 – Péter vagy egy má sik ta nít vá ny leg alább utó lag igye kezett volna tenni valamit Júdásért. A másodík-harmadík nem ze dék is csak arra volt ké pes – az első nyo má ban? –, hogy te het sé ge sze rint mi nél job ban be fe ke tít se őt (ld. Mt 27,5b; Jn 12,4-6; 13,23-27; ApCsel 1,16-20).

⁸⁵³ A lehetségeslegjobb értelmezésérdekében tudatában kell lennünk annak, hogy az „eukharisztia alapításának” gesztusai és szavai *hosszú és bonyolult* hagyomány- és szerkesztéstörténeti folyamaton mentek keresztül, s ebben döntő szerepet játszott a liturgiikus gyakorlat, illetve Pál hatása: az ő le írt (de Jézuséval ellentétes) te oló gi á ja már kb. 15-25 éve meghatározó volt, amikor az evangéliumokat írták!

⁸⁵⁴ „Légy di cső ít ve Urunk, Is te nünk, te, aki ke nye ret sar jasz tasz a föld ből!”

⁸⁵⁵ Az eredetiben olvasható „az én testem” az el vont ki fe je zé se ket nem is me rő semita nyelv hasz ná lat ban azt je len ti, „én, én ma gam”, akár csak „az én lel kem” ki fe je zés. Jé zus a hely zet nek meg fe le lő en használ ja hol az egyiket (pl. Mt 6,22-23), hol a másikat (pl. Mt 16,25). Itt a kenyér konkrét sá ga in do kol hat ja a „test” szó vá lasz tá sát.

⁸⁵⁶ Az elhangzott kijelentés feltételezhetően eredeti formája Lukács

14,22 jegyz.

evangéliumában olvasható (22,19): „**Ez vagyok én, érteke adva [Is-tentől].**” A szenvedő szerkezet itt is Istenre utal (ld. 59. lábj.), te hát a mondat második félnek alanya nem Jézus, hanem Isten: ő adja Jézus atánítványokért. Ezt alátámasztják a következők: a) Ha valaki ad valamit másoknak, fölösleg hozza tené, hogy „ezt én adom”. b) A zsidók szemeiben a kenyér első sorban Isten adománya, ezért Istent illelti megérte az ún. pélyes hálaadás (*eukharisztein*) is. Képtelen segít hát, hogy a házi gazda külön formulával hangsúlyozza, hogy a hálaadás sal megáldott kenyér tőle származik. c) Az „Isten től adott” kifejezés egyszerre vonatkozik a jelre (a kenyérre) és a jelelőre (Jézusra), hiszen Jézus nem egyszer hangsúlyozta, hogy Isten küldte őt, és bízta meg feladatának el látásával (pl. Mk 12,6; Mt 10,40; Lk 10,16).

A hívő zsidók szemeiben a kenyér Isten napontkénti adománya az ember számára, hogy meggye, és általa éljen. A kenyér nem önmagáért létezik, hanem másokért. – Lukács szerint Jézus ugyan ezen a csorán atánítványai szolgájának nevezte magát (22,26-27), s ezt fejezte ki jelképesen a Jánosnál olvasható lábmosás (13,2-11) is. Ez a gesztus és szava egy lépéssel tovább megy, de atánítványai könnyen megérthették: „Isten érteke, a ti javatokra adott engem nektek, hogy úgy éljetekebelőlem-általam, ahogy a kenyér által éltekebiológiai világ”, és ezt könnyen kiegészíthették kimondatlan, de az ő lelkiületének megfelelő elvárásával: „Épp így legyetek ti is »kenyér« egy más és más számára, éljeteke teljesen egymásért és másokért!”

Szó sincs tehát itt a Pál téves el képzése (1Kor 11,29) és a János-evangélium (6. f.) képes beszédének „materialista” félreértése nyomán kialakult téves fel fogásról, mintha Jézus „átváltoztatta” volna a kenyeret testtévé (s a bort vérévé), ráadásul úgy, hogy ez az „átváltozás” láthatatlan maradt – ahogyan maguk atánítványok sem váltottak át (láthatatlanul) sóvá, ami kor azt mondta nekik: „Ti vagytok a föld sója” (Mt 5,13). Az efajta „váráslás” idegen volt Jézustól, valakinek a testét enni vagy vért inni pedig olyan iszonyat (és szigorú tilalom) volt a zsidók szemében, hogy Jézus fejében meg sem fordulhatott, atánítványok pedig borzadva rohantak volna ki, ha Jézus még is ilyesmi re utalt volna.

Sokkal na gyobb és meg rázóbb „ti tokról” van itt szó (amit nem szükség és nem lehet felül múlni semmi féle „szentségi átváltoztatással”): az önmagát teljesen másoknak és másokért ajándékozó emberi élet „titkáról”, amely Istentől kiindulva az emberi szívben ke resztül képes Isten or szágá vá „átváltoztatni” a világot, bár nem csodaszerűen, hirtelen, hanem „természetesen” és fokozatosan, ahogyan a kovásza kítja át tész tává a lisztet (vö. Mt 13,33). Jahve, az „Erteke vagyk”-Isten (2Móz 3,14) ennek érdekében adta Jézus „kenyérként” atánítványoknak és minden kinek.

Ha Jézusnak még is biztatnia kellett atánítványait, hogy vegyék és egyék csak meg (Mt 26,26) a nekik nyújtott kenyeret, akkor emögött álló ódzkodásoknak alig ha nem az lehe tett az oka, hogy át érezték: nem érdemlik meg Jézus étük létét.

„Ámen, mon dom nek tek, soha több bé nem iszom a szőlő tő ter mé sé ből ad dig a na pig, ami kor majd újra iszom azt Is ten or szá gá ban.”⁸⁵⁷ (23) Aztán [kezébe] vette a poharat, és miután hálát adott⁸⁵⁸, oda ad ta ne kik, és mind nyá jan it tak be lő le. (24) Majd azt mond ta ne kik: „*Ez a vé rem, a sző vet sé gé, [az a vér], amely so kakért kiontatik.*”⁸⁵⁹

⁸⁵⁷ Ugyan az za la je len ség gel van itt dol gunk, mint Lk 22,15-16-ban, az az a zsi dó pró fé ta, Jé zuser ő tel jes, sok ko ló jel be szé dé vel: *fel té te les le mon dá si fo ga dal mat* tesz, majd ha ma ro san tün te tő en meg tő ri fo ga dal mat. A szokásos eszkatologikus-apokaliptikus (vö. 773. láb.) értelmezésekkel szemben ez azt je len ti: *ép pen most tel je se dett a fel té tel*. Ez a je len tés tar ta lom azon ban csak ak kor vi lá gos, ha – a Lk 22,15-16-nak megfelelően – helyre állítjuk a pontos ese mé ny ren det, vagyis a 25. ver set elé be állítjuk a 23-24.-nek! (Az egy es ver sek sor rend je nek fel cse ré lé sé ről ld. 300. láb.)

Konkré tan: Jé zus, aki hu mor ral fo ga da ta, ho gy so kan iszá kos nak tart ják (Mt 11,19), a ma ga fi nom, vi dām és mond hat ni tré fás mód ján ta ta ja meg, ho gy tanítványokcsaládi asszö vetsé ge Istennel és eg y más sal nem más, mint az ő sők ál tal ré g óta várt (vö. Lk 10,24), és ő ál ta la meg hir de tett Is ten or szá ga. Ke zé be ve szia po ha rat, és ün ne pé lyes fo ga dal mat tesz, ho gy nem iszik töb bé..., az tán rög tön még is iszik ta nít vá nya i val (ami ki mon dat la nul is u gy an o ly an nyil ván va ló, mint ho gy ma ga is evett a pász ka bá rá ny ból, nem csak ta nít vá nyai). Ez azt je len ti: a fel té tel idő köz ben tel je se dett, az az a meg hir de tett Is ten or szá ga el jött, még pe dig *a kör be já ró po há r ál tal jel ké pezett „új sző vet ség ben”* (ld. 859. láb.) – te hát „Is ten or szá ga” és az „új sző vet ség” azo nos. Ez az „új sző vet ség” *szeretetszö vetség Istennel*, aki é let tör vé nyét a szí vek be ír ja, *sze re tet szö vetség Jézussal*, akit Is ten ke nyér ké nt ad ta ta nít vá nyok nak (és min den ki nek), és *szeretetszö vetsé ga tanítványok kö zött*, akik nek „eg y azon po há r ból kell inni uk”, vagyis testvér ké nt-nő vér ké nt kell vi sel ked ni ük eg y más sal (és min den em ber rel, vö. pl. Lk 6,31-36) Ezért is kön nyű be lát ni, ho gy „Is ten or szá ga” azo nos az „új sző vet ség gel”, a sze re tet szö vetsé gé vel, hi szen Is ten or szá ga nem más, mint a sze re tet or szá ga.

⁸⁵⁸ „Ál dott le gyen az Úr, a mi Is te nünk, a vi lág Ki rá lya, aki lét re hoz ta a szőlő tő ter mé sét!”

⁸⁵⁹ Ennek a minden estül ő szö vetsé gi, il let ve pá li teo ló giát tar tal mazó mon dat nak az ere de ti, hi te les al ap ját (pa ra dox mó don ép pen) Pál eg yik le ve le re jti, s az mind ő sse en nyi: „*Ez a po há r az új sző vet ség.*” A hoz zá tar to zó ki egé szí tés pe dig í gy hang zik: „*Ezt te gyé tek, va la há ny szor csak [együtt] isz tok [bort], az én em lé ke ze tem re!*” (1Kor 11,25).

Az ere de ti jé zu si mon dást Pál tel je sen jé zu siat lan tol da lék kal lát ja el: „az én vé rem ben”. E tol da lék hi tel te len sé ge *nyelvtani* eg ye net len sé gé nis lát szik: „Ez a po há r az új sző vet ség – az én vé rem ben”. Ez ak kor len ne

14,24 jegyz.

pon to s, ha az áll na ott: „amely az én vé rem ben (= vé rem ál tal) jött lét re”, „ame lyet az én vé rem pe csé tel meg” vagy „ame lyet az én vé rem áb rá zol”. – Egyéb ként a *Márk*-szövegben ugyanezt a nyelvtani egyenetlenséget figyelhetjük meg, ha szó sze rint ol vas suk: „Ez a vér az enyém, a szövetség” (kettős birtokos). Magyarázata: A pohárról mondott szavakat formailag a kenyérről mondottakhoz igazították, de mivel a „szövetséget” nem lehetett ki hag y ni, egy be ol vasz tot ták a ket töt; így az tán olyan szókom bi ná ció jött lét re, amely a be szélt és az írott nyelv ben egy aránt szabály talan, de le he tés ges volt a ti tok za tos-for má lis kul ti kus nyelv ezet ben.

Még fon to sabb azon ban a *ta rt al mi* el lent mon dás ok ér ve: a) Ha Jé zus ha ma ro san ki om ló vé ré re utalt vol na, az azt je len tet te vol na, hogy tel je sen bi zis to san ha ma ro san be kö vet kez ő er ő sz a kos ha lá lá ban. Ez zel szem ben még az Olaj fák-he gyén is ab ban re mé ny ke dett, hogy ki vég zé se el ke rül he tő (Mk 14,36). b) Jé zus itt a Je re mi ás pró fé ta (31,31-34) ál tal „meg ál mo dott” „új szö vet ség re” utal, an nak pe dig az a lé nye ge, hogy az *em be rek szí vé be* írt sze re tet szö vet ség – te hát nem igé nyelv é res ál do za tan meg mu tat ko zó jogi ellenszolgálatást. c) Istennek véres áldozat által történő kiengesztelése tipikusan öszövetségi-páli el mé let (2Móz 24,8; Róm 5,8-10) – de min den ese tül ide gen Jé zus tól (vö. 625. láb j.), aki nek az in gye nes meg bo csá tás ra ép ü lő „meg vál tá sta na” ro ppant egysz er ű: „Bo csásd meg vét ke in ket, a ho gyan mi is meg bo csá tot tunk az el le nünk vét kez ő k nek” (Mt 6,12). Ugya ne z a Jé zus sem mi ké pp sem ál lít hat ta, hogy Isten az ő é le tét kö ve te liváltsá g dí j ul, va gy ki on tott vé ré ten gesz te lő ál do za tu l. (Ha pe dig va la ki azt gon dol ná, hogy Jé zus é le tét/vé ré t az Ör dö g (*diabolosz*) szá má ra kel lett le fi zet nie Is ten nek, ez még ab szur dabb te o ló gi ai kö vet kez te té sek hez ve zet ne.) – Mi ben áll hát az *ere deti* jé z su si gesz tus és mon da ni vá ló?

1) A po hár oda nyú j tá sá nak gesz tu sá ban az volt szo kat lan, hogy az asz tal tá r sa k nak mind *ugyan ab b ó la* po hár ból kel lett in ni uk – azok nak, akik egy más sal mit sem törődve tör tek az els ő he lyek re (Mk 13,35-40; Lk 22,24): Ja kab nak és Já nos na ke gy po hár ból kel lett in nia „a töb bi tű z zel”, az ön ma gát a leg hű sé ge sebb nek tar tó Pé ter nek (14,29) Jú dás sal, aki már Jé zus ki szol gál ta tá sá nak gya nú já ba ke ve re dett (14,18), mint ha csak va la men nyi en jó test vé rek let tek vol na.

2) Jé zus meg ad ja a jel sze rű cse lek mé ny ér tel mé zé sét: „Ez a po hár”, ez a po hár kö zös ség, amely egyet len csa lá d dá kap csol össze ti te ket ve lem és eg y más sal, pon to san ez „az új szö vet ség”, az az *új szö vet ség*, amely össze kap csol min ket az A tyá val, a *sen kit ki nem zá ró* sze re tet Is te né vel. (Egy kö zös ség ről el le het mon da ni, hogy „szö vet ség”, egy fo ly a dék ról azon ban nem, le gyen az akár bor, akár vér.)

3) Jé zus hi dat épít a jö vő be: „Ezt te gyé tek...!” Mind a rí tus ala pí tás, mind a sze mé lyi kul tusz ide gen volt Jé zus tól, más fe lől az egy azon po hár ból í vást ké sőbb is meg le het *ten ni* az em lé ke ze t é re, egy fel té te le zet ten *ál ta la* gya ko rolt „va rá zs la tot” („át vál to z ta tást”) vi szont alig ha. Jé zus út mu tá sá nak ér tel me te hát: Va la há ny szor ün ne pi asz tal tá r sa ság ban *bort isz tok eg y ü tt* (mint mi most), *ezt te gyé tek*, va gy is eg yet len po hár ból ig ya tok, a ho gyan olyan em be rek hez il lik, akik eg yek eg y más

(26)⁸⁶⁰ Zsoltárokat énekelve⁸⁶¹ kimentek az Olajfák-he-

sal, és az *éneklézetemre* te gyétek ezt, hogy ébren tartásatok az üzene-
te metakor is, ami kor már nem leszek közte tek, s a rám emlékezés ere-
jében ti is úgy viselkedjétek egymással (és minden emberrel), ahogyan
én viselkedtem vele tek – mert az új szövetség nem más, mint a szere-
tet határtalanítása! (Vö. Jn 13,15-17!)

Mondhatavolna az is: Emlékezetemre fogyasszatok el a hús véti bá-
rányt; vagy: Egyetek keserű füvetek egyazon tálból; vagy ami igazán
vallásosan hangzott volna: Az emlékezetemre tartott összejöve te leken-
tar tózkodjatok minden része gítőtől! De ő az egyazon pohárból való
borivást tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy eleve neen tartsa művét,
Isten országának hirdetésébe mutatását. Miért? Mert az *öröm*, nem a
szellemiekre korlátozott, hanem a teljes emberi örömahitelté sítő pecsét-
je az *ő* Istenről szóló üzenetének: az az öröm, amely a korlátlanul szere-
tő Istenje lenléteből fakad (vö. 2. és 87. l.áb.).

A fen te k ma gukban rejte nek még két fontos tar tal mat: a) Az „Ezt
cselekedjétek...” felszólítás közvetlenül észki fejezetten *csak az* egy po-
hárból bort *ivásra* vonatkozik, a kenyérről mondott jézusi szavakra
nem: ugyan is nem „ennünk kell a kenyeret” Jézus emlékeztére, hanem
ne künk ma guknak kell „kenyérre válnunk”. b) A borivásáról mon-
dott szavak is megerősítik, hogy Jézus nem gondolt a későbbi keresztény
dogmatika értelmében vett „átváltoztatásra”.

⁸⁶⁰ Teljesen valóságidegen mozzanat, hogy a rejtőzködni akaró Jézus
(ld. 844. l.áb.) a kiszolgáltatottság és letartóztatás veszélye közepette ha-
gosan énekelve vonuljon tanítványaival az éjszakai utcákon rejtkehe-
lyére. Természetesen *nyelvtanilag* helyes lenne a „miután elnekeltek a
hálaadó zsoltárokat” fordítás is, s az bele is ille nék az utolsó va-
csővegössze fűgésébe, de akkor nyitva maradna a kérdés, miért kellett
ezt magától értetődő séget áhagyományozni.

Inkább azt kell gondolnunk, hogy a 26-28. versben foglalt *takeredeti*
helye Lk 19,37-38-ban, vagy azt köve tő en van, ami kor Jézus Jeri kó ből
köze le dik az Olajfák-he gyén át Jeru zsá lem be (vö. 637. l.áb.), s a Márk-
evangelium szerkesztője azért szúrta be ezen a pon ton, mert a 28. vers-
beli „ki húz, ki hoz” ígét a hús vét utáni hagyomány Jézus „fel tá masz tá sa-
ként” értelmezte, s így a 27-28. vers a későbbi események részletes, cso-
dás „megjövendöléseként” szolgálhatott (ahogy 11,2-7; 14,12-16 és
14,17-21 is a szerkesztő szándéka szerint).

Álláspontunkat megerősíti a 862. l.ábjegyzetben megfogalmazott
tar tal mi érv, továbbá az a *for mai érv*, hogy ha a 26-31. ver set ki emel jük
a mostani össze fűgésből, akkor nem támad úr (vö. 713. l.áb. vége), an-
nál is kevésbé, mert a 32. v. a Getszemáni-kertre utalva ismét meg fo gal-
mazza az Olajfák-he gyére menetelt.

⁸⁶¹ A rabbinikus irodalom a 115-118. zsol tárt ne ve zi *hümnon*-nak, így
ért he tő a görög szöveg *hümnészanteszki* fejezése.

gyére. (27) Jézus ekkor azt mondta nekik:⁸⁶² „**[Alighanem]⁸⁶³ mindannyian eltántorultok⁸⁶⁴ majd⁸⁶⁵, mert megíratott.⁸⁶⁶ »Meg fogom verni a pásztort, s a juhok majd szétszóródnak.«** (28) **De mi-helyt [Isten]⁸⁶⁷ kihúzott⁸⁶⁸ engem [a bajból],⁸⁶⁹ elöttetek me-**

⁸⁶² Az itt következő ki je len té sek pon tos ér tel me és je len tő sé ge csak ak kor tá rul fel, ha ab ban a hely zet ben és lég kör ben he lyez zük el őket, ami kor Jé-zus *Jeruzsálem közelébe érkezik* messiási bi ro dal mi re mé nye ket ápoló (ld. 638-639., 643-645. és 648. l.áb.) és elő re ujjongó kíséretével (vö. Lk 19,37-38). Ő ek kor szo ká sá hoz hí ven (vö. Mt 16,21.22-23; Mk 8,34; 9,13; 10,35-40; Lk 9,23) hoz zá lát, hogy *lerombolja jámbor agyrémüket*, ne hogy a be kö vet ke ző nagy csa ló dás tel je sen le tag lóz za őket (vö. Lk 24,21). Így, Jeruzsálem remélt „meghódításának” robbanékony légkörében érthető a mostkövetkező *zanelőre jelzés* (vö. 865. l.áb.); ő ugyan is pusztai is ten ta-pasz ta la ta óta (1,9-13) nem nép ének át ha gyo má nyo zott cso da hi té ből (vö. Mt 4,6; 16,22) me rí ti az erőt fel ada tá nak be töl té sé hez, ha nem a Te rem tő be ve tett, „min de nek el le né re” is meg tar tott bi zal má ból (vö. 1,15; 4,40).

⁸⁶³ Le he tet len, hogy elő re be je len tet te vol na kö ve tő i nek *biztos* cső d jét, hi szen ez zel tel jes ség gel meg bé ní tot ta vol na őket. Való já ban csak érez het te an nak *valószínűségét*, és óvta őket et től a va ló sá gos ves zély től.

⁸⁶⁴ Vö. 158., 254. és 531. l.áb., il let ve Lk 7,23.

⁸⁶⁵ Nem egy ma gyar és más nyel vű for dí tás (a 30-31. v. ha tá sá ra?) itt be told ja: „*tőlem*” (ill. „meg fog tok bot rán koz ni *bennem*”), no ha en nek a gö rög szö veg ben sem mi alap ja nincs... Ez zel a meg jegy zés sel azt hang sű lyoz zuk, hogy itt nem a *tőle*, ha nem – a *szkandalidzein* jelentésének meg fe le lő en – az *Isten út já tól*, *Isten ügyé től* való eltántorulásról be szél Jé zus, ez pe dig köz vet ve szin tén me gerő sí ti a 860. és 862. l.áb jegy zet ben az el hang zás helyéről, idő pont járól és in dí té káról mon dot ta kat!

⁸⁶⁶ Az Ószö vet ség ből vett bi zo nyí ték ként alig ha hasz nál ta Jé zus az itt kö vet ke ző idé ze tet (Zak 13,7). Nem le he tet len azon ban, hogy a 28. vers ben meg fogalmazott kijelentéséhez még hozzátette: „Ezért egy ál tán nem sza bad szét sza lad no tok, aho gyan te szik azok a juhok, ame lyek nek a pász to rá t agyon ver ték!”

⁸⁶⁷ A gö rög szö veg ben *passivum divinum* áll (vö. 59. l.áb.).

⁸⁶⁸ Az *egeirein* igé nek a 444. l.áb jegy zet ben le írt je len té sei mel lett „baj-ból, ve szé ly ből ki húz, ki hoz” je len té se is van, amint ezt vi lá go san pél dáz za Mt 12,11. Ez il lik leg job ban az it te ni szö veg össze füg gés be, bár a „fel áll lít, tal pra áll lít” je len té se zellé nye gi le ga zo nos érté kű.

⁸⁶⁹ Jé zus na kez a ki je len té se egy ré sz t ar ról a nagy bel ső bi zal má ról és re mé ny sé gé ről ta nús ko dik (se z még a Getszemáni-kertben, le tar tóz ta tá sa kü szö bén sem hagy ta el, ld. 14,36!), hogy bár mi tör tén jék is Je ru zsá lem ben, Is ten ki fog ja hú z ni őt a bajból (en nek ho gyan járól per sze itt nem mond sem mit), *más ré sz t* pe dig ar ról, hogy bár kész volt ma gá ra ven ni az üldöz tetést és a ki vég zést is (vö. 8,34), nem állt

gyek⁸⁷⁰ **majd [vissza]**⁸⁷¹ **Galileába.**⁸⁷²

(29) Péter azonban ezt mondta neki: „Lehet, hogy mindannyian eltántorulnak majd, de nem én!” (30) Erre Jézus így szólt hozzá: „**Amen, mondom neked, te ma, ezen az éjszakan, melőtt a kakas (kétszer) kiált, háromszor tagadsz meg engem.**”⁸⁷³ (31) Ő azonban még búgódban beszélt: „Hamar kel le ne is halnom veled együtt, semmi képpen sem foglak megtagadni téged!” Ugyanígy beszélt nek [a többiek is] mindannyian.

(32) Elmentek arra a birto kocskára, amelynek a neve Getszemáni⁸⁷⁴, s [ott] azt mondta tanítványainak: „**Üljetek le itt,**

szándékaiban „ál do za ti bárányként” megöletni magát, ha nem mindvégig reménykedett megmenekülésében (vö. Mk 14,36; Mt 26,39!).

⁸⁷⁰ Ez a kifejezés (= Mt 26,32) *nem időbe* limeg előzést jelent, ha nem azt, hogy „*az életeken haladva, ti teketve zetve megyek majd*”; a *proagein* ige ugyanis egy csoporttal kapcsolatban (és konkrétan, azaz nem átvitt értelemben, mint Mt 21,31) az evangéliumokban (talán egyikével: Mk 6,45 = Mt 14,22) azt jelenti, hogy valami (Mt 2,9) vagy valaki (Mk 10,32; 11,9; 16,7; Mt 21,9; 28,7; Lk 18,39) látó- (Mt 2,9), ill. hallótávol-ságon belül a csoport előtt megy, annak élén halad.

⁸⁷¹ Vö. köv. lábj.

⁸⁷² Kijelentésének másodikkéle azt tükrözi, hogy Jézus a „Jeruzsálemért folyta tott harc” (ld. 604. lábj.) szerencsés kiemelése tényleg nem akart a fővárosban maradni, hogy ott valami féle „messiasizmat” állítson föl, ahogyan övéi remélték (vö. 613., 638–639., 643–645. és 648. lábj.), ha nem vissza akart térni Galileába, hogy ott folytassa adigitevékenységét (az ige hirdetést, a gyógyítást és tanítványi oktatását-nevelését), mert „uralkodni” egyedül Istennek szabad és kell is (ld. 736. lábj.), mégpedig megtért emberként (vö. Mt 6,10a–6,10b). Va gyis: „Ne féljetek – de ilúzióitok se legyenek...!” – Mind ez azt is jelenti: szó sincs itt arról, hogy Jézus „megjövendölne”, feltámadását és galileai „megjelenését” (vö. 16,7!).

⁸⁷³ Látuk már, ill. látni fogjuk (11,2–7; 14,12–16.17–21.27), hogy Jézus bizonyos előrejelzéseit az evangélista csodásjövendölésekként *állítja be*, holott nem azok. Itt is ez történik az „éjszaka”, a „kakas” és a „háromszor” szó szerinti fel fogásával, pedig ha *jelképesen* értjük őket, elegendő és világostájékoztatót kapunk: A „sötétség”, va gyis a veszély most következőszakaszában Péter „háromszor”, azaz teljesen megfogja tagadni Jézust, de csak addig, amíg föl nem ébreszti a „kakast”, az „ébresztő”, legyen az akár egyrisztótalálkozás Jézussal (vö. Lk 22,61a), akár csupán lelkiismeretének hangja (vö. Lk 22,61b). Vö. 925. lábj.

⁸⁷⁴ *Gat semani* arámul azt jelenti: olajprés. Az Olajfák-hegyének egyik kőhányással körülvett olajfakertjére kell gondolnunk, amelyben valószínűleg olajsajtólásáralkalmas prés is volt.

amígyimádkozom!⁸⁷⁵ (33) Az tán maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, és kezdett megborozadni és kezdte elveszíteni nyugalmát⁸⁷⁶ (34) Akkor azt mondta nekik: „**Olyan szomorú vagyok**⁸⁷⁷, **hogy belehalok!**⁸⁷⁸ **Maradjatok itt, és legyetek résen!**”⁸⁷⁹ (35) Majd kisérelőbb ment, a földre borult, és imádkozott, hogy ha lehetséges, távozzék el tőle [ez] az óra, (36) és ezt mondta: „**ABBA**⁸⁸⁰, (Atyám)⁸⁸¹, minden lehetséges neked⁸⁸²: **Távozzék el**

⁸⁷⁵ A 33-34. versben foglaltak magyarázzák meg, miért érezte Jézus szükségét annak, hogy elvonuljon imádkozni (vö. 309. lábj.).

⁸⁷⁶ Úgy is lehetne fordítani: „kezdte elveszíteni bátorságát, kedvét”, vagy „szorongani, szomorkodni kezdett”.

⁸⁷⁷ Szó szerint: „Szerfölött szomorú a lelkem halálig” (vö. Zsolt 42,6.12; 43,5); a fordítás indoklását ld. 739. és 855. lábj.

⁸⁷⁸ Jézus levertségének két oka is lehetett: A szenvedés- és halál félelemmel lett (vö. Lk 12,50!) legálább olyan súlyosan érintette a hirtelen felismerés, hogy a remélt áttörés (vö. 604. lábj.) nem következett be, azaz sem a hatalmasokat, sem a népet nem sikerült megtérítenie, még tanítványai sem értik, mit akar, művelte hát az összeomlás fenyegeti.

⁸⁷⁹ Le sújtottságát sem mi sem fejezi ki jobban, mint hogy – akár csak a földölő a szálaszálba – azokba kapaszkodik, akik nála is sokkal gyengébbek. – Az itteni esemény soron mindenki lemerheti, valóban az a varázsló volt-e Jézus, aki véakeresztény hagyományát alakította, vagy pedig valóságos ember-társunk.

⁸⁸⁰ Az **ABBA** („Apácskám! Kedves Édesapám!”) megszólítás Jézus leghitelesebb ránk maradt szavának számít, és magába sűríti az ő egész „teo-lógiáját” és istenkapcsolatát. (Vö. Mk 1,11; Mt 5,45; 6,9-10; Lk 6,36.)

⁸⁸¹ Az evangélium (vég)szerkesztőjének értelmezőbetoldása.

⁸⁸² Jézus *nem* vallotta Isten mindenhatóságának minden vallásban ismerős dogmáját, ezért ezt a félmondatot Márk betoldásának kell tekintennünk (vö. 450., 598. és 667-668. lábj.). Máténál (26,39) olvasnunk a hitelhagyományt: „**Ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!**” – Jézus józanul imádkozott: Ha lehetséges...! Nem kért megmenőtőcsodát; nyilvánvalóan nem csak azért, mert nem tartotta Istent mindenhatónak, és ezért mentes volt attól az általanos illúziótól, hogy Isten kedveltjeivel semmi baj nem történhet (vö. Mt 16,22), ha nem azért sem, mert vércsillaga és lételeme az Istenbe tett *bizalom* volt (ld. pl. 1,15; 4,40), márpedig a szeretet „bizonyítása”, a bizonyíték ki zárja a bizalmat (vö. Mt 4,6-7!).

Elképzelhető viszont, hogy *történetileg* ide kell helyeznünk a Lukács (4,5-8) szerint második, Máté (4,8-10) szerint harmadik pusztai kísértést. Jézusnak ugyanis ebben a helyzetben, „Jeruzsálem meghódításának” (vö. 604. lábj.) sikerrel lenkiérlete után, amikor a földre borult (35. v.) reszketés izád, valóságos próbatétel lehetett, hogy leboruljon (Mt 4,9) a Sántán előtt. Megszólalhatott benne a próbára tevő hang:

tőlem ez a pohár!⁸⁸³ **De nem azt [fogom cselekedni], amit én akarok, hanem amit te.**⁸⁸⁴ (37) Az tán [vissza]ment, és alvata lálta

„Nézd csak Jeruzsálemet, Izrael vallási és politikai hatalmi központját! Nézd csak Rómát, a világ gazdag és erős rendte remtő központját! Kérdezd csak meg magadtól, hogy a szere tet ál tal vál tak-e naggyá? Ismerd el, hogy árny képek után rohansz! Az anyai angondoskodó Isten nem létezik. A Tere mtő rám, az erősebbre bízta, hogy rendet csináljak a világban. Ha leborulva hódolsz nekem, és ábrándja id helyett engem követsz, neked is hatalmat adok, hogy »fel szaba dítsd« Jeruzsálemet és Izraelt. Még mindig össze foghatsz Kai fással, Heródes sel és Pilátus sal...” Avagy nem ebben a „rendteremtésben” állt-emessiasikihívás?

⁸⁸³ A „pohár” a „szenvedés pohara”, a vértanúság jelképe (vö. 10,38). – Jézus szerényen imádkozott: Bár csak elkerül né őt a szenvedés! Ahogy mások betegségét is ki akarta iktatni a lehetőségek határai között, önmagától is el akarta hártani a szenvedést. Semmi szenvedés vágy, semmi kezeszt misztika! Itt végképp lelepleződik Pál és az őt követő krisztológusok súlyos tévedése, szupervallásos, de istenellenes illúziója, miszerint Jézus azért jött le a mennyből, hogy magára vegye a szenvedést és halált, és így nyújtson igazságos en gesz te lést az emberiség bűneiért. Istennek ugyanis, aki minden ember ABBÁja, nincs szükség vádgaldozatra ahhoz, hogy meg tudjon bocsátani: ingyen is képes rá.

⁸⁸⁴ Az ere de ti ben hiányos mondat: „De ne(m) az(t)...., amit én akarok, hanem amit te.” A görög *ti = mi(t)* lehet alanyeset is, de lehet tárgy eset is.

A mondat szókiasos kiegészítése: „Ne az *történjék*, amit én akarok...” helytelen, mert *el lentét ben áll* Jézus *istenképevel*; az ő Isten nem akarja, hogy kegyetle nül meg kínozzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzen gesz te lést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irán tunk való szere tetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja”, hogy Jézus szenvedjen, csak elvileg, ha még is szenvednie „kell” e világ törvényszerűségeinek következtében (vö. 434. lábj.). (E törvényszerűségeket ő alkotta meg, mégsem függetlenítheti magát tőlük, hanem akarja „bábszínházát” lefokozni teremtését, illetve nem akarha zugságba, ál ságos meg té vesz tő műveletek beonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektan helyzetnek egyaránt megfelelvi szont a „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok...” kiegészítés. Esze rint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden ember től), hogy *helyesen cselekedjék*, még ha a szenvedés bekerül is, vagyis egyenes gerincel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése” lehetett, hogy megmagyarázza magának: *most* el kell menne külnie *innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *ma sutt* (akár „pogány” vidéken is). A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarta Jézus. Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetem az örömhírt – a templomhierarchiának, még ha az életembe kerül is!” (Vö. 604. lábj.) Feltehetően se gítette a döntésében, hogy föl-

őket. Ezért így szólt Péterhez: „**Si mon, [te] al szol!? Nem volt erőd egy órát ré sen len ni?**”⁸⁸⁵ (38) **Legye tekré sen, és imádkozza tok, hogy le ne gyûr jön**⁸⁸⁶ **ti te ket a pró ba té tel!**⁸⁸⁷ **[Mert] leg be lül**⁸⁸⁸ **kész sé ges ugyan az em ber, de tes ti [mi vol tá ban]**⁸⁸⁹ **erőt len.**” (39) Ismét elment, imádkozott, és ugyanazt mon dta. (40) Ami kor ismét [vissza]ment, [megint] al va ta lál ta őket, mert sze mük el ne he zült, és nem tud ták, mit fe lel je nek neki.⁽⁴¹⁾ [Vissza ment] har mad szor is, és azt mon dta ne kik: „**Alud ja tok csak to vább, és pi hen jé tek ki ma ga to kat!... Elég [eb ből]**⁸⁹⁰ **El jött az ó ra!**”⁸⁹¹ **Lássá tok hát:**⁸⁹² **[Isten] kiszol gáltat ja**⁸⁹³ **az em bert, és**

erősö dött ben ne ko ráb bi fel is me ré se: „Aki tönk re te szi éle tét az öröm üze ne tért, meg fog ja men te ni azt” (8,35).

⁸⁸⁵ Ezt a szem re há nyó meg ál la pí tást vagy kér dést a 38. v. vé gén és a 41. v. ele jén mon dot tak kal egy ütt kell szem ügy re ven ni: Jé zus nem rej ti vé ka alá csa ló dott sá gát, de ki fe je zi az em be ri gyen ge ség irán ti meg ér té sét is: „Leg be lül kész sé ges ugyan az em ber... Pi hen jé tek csak ki ma ga to kat...”

⁸⁸⁶ Ld. a Mt 6,13-hoz fû zött ma gya rá za tot!

⁸⁸⁷ Bár itt is he lyén va ló, Jé zus va ló szí nû leg ko ráb ban mon dta el ezt az *általános érvényû* figyelmeztetést (tekintettel arra, hogy megértô nek mutatkozott az ember testi „erô tlensége”, alvásigénye iránt, ld. 885. láb j.): Az em ber nek min den kor szük sé ge van a *kritikus éberségre* az Is ten el gon do lá sai va ellenté tes, de sokszor épp en vallá si la gál cá zott gon do la tok kal és in du la tok kal szem ben, ame lyek nem utol só sor ban ben ne ma gá ban tá mad hat nak föl. De nem csak sze lle mi é bersé gre van szük sé ge (pl. ön ma ga ál mo do zó túl ért ke lé sé vel szem ben, ld. 14,29), ha nem sze ré ny és bi za lom te li *imádkozás* ra is (vö. 882–883. láb j.), ami a szel le mi rend teremtés nek és az is te ni erô be fo ga dá sá na ke egy a rá nt esz kö ze.

⁸⁸⁸ Az ere de ti ben: „a szel lem” (*to pneuma*); vö. 395. láb j.

⁸⁸⁹ Az ere de ti ben: „a test” (*hé szarx*); vö. 560. láb j. For dí tá sunk kal a se mi ta gon dol ko dás mó dot is tükröz ni akart uk, és azt a lát sza tot is el akart uk ke rü l ni, mint ha a „szel lem” és a „test” ma gá tól az em bertől füg get len va la mi len ne; te hát ma ga az em ber kész sé ges, és ugyan ez az em ber erô t len is.

⁸⁹⁰ Ti. az al vás ból. Ez nyil ván nem rö g tön az elő zô fel szó lí tás („Alud ja tok csak...”) után hang zott el, ha nem va la mi vel ké sô bb, ami kor Jé zus ész re vet te, ho gy letartó ztatói kö ze led nek.

⁸⁹¹ Nem az az ó ra, ame lyi krô l az evan gé listák be szél nek tel je sen pá li szel lem ben (Mt 26,54; Lk 24,26; Jn 12,27–28; 18,11b), ha nem „az igaz ság ó rá ja”, pon to sab ban a va ló ság nyil ván va ló vá vá lá sá na k ó rá ja, ami kor sa ját sze mük kel lá that ják, ami nek be lá tá sá tól mind vé gi g me ne kül tek (892–893. láb j.).

⁸⁹² „...amit ed dig nem tud ta tok el kép zel ni, és nem tud ta tok el hin ni...”

⁸⁹³ A passzív szerkezet („kiszol gáltat tatik”, *passivum divinum*) ala nya Is ten, ű „szol gál tat ja ki” az em bert bû nös em be rek ke zé be, akik az tán azt csi nál nak ve le, amit csak akar nak (vö. 9,31 és 10,33, ill. 9,13).

így engem is⁸⁹⁴ a bűnösök kezének!⁸⁹⁵ (42) Keljetek föl! Menjünk [előre]⁸⁹⁶! Lássátok, [hogya] megérkezett, aki ki szolgál tat engem!⁸⁹⁷

(43) És rögtön, még mi közben beszélt, megérkezett Júdás, a Tizenkettő egyike, és vele törökkel⁸⁹⁸ és dorongokkal [felfegyverzett] tömeg a főpapoktól, az írástudóktól és a vének től. (44) Aki ki szolgál tat ta őt, előre megbeszélte velük a je-

⁸⁹⁴ Ez az „ember fia” ere de ti je len té se, ld. 68. és 433. lábj.

⁸⁹⁵ Vol ta képpen sen ki sem akar ja el is mer ni, hogy Is ten egyes em be re ket te he tet len ü l ki szol gál tat más em be rek (vagy éppen természetie rők) bru ta li tá sá nak – mi vel sen ki sem ké pes ö ssze egyez tet ni Is ten egye te mes jó sá gát és be nem avat ko zá sát. Emi att vé lik úgy a ga li le a i ak, hogy Pi lá tus csak azért mé szá rol hat ta le tár sa i kat, mert azok bű nő seb bek vol tak ná luk (Lk 13,1-3); emi att mond ják a Fő ta nács kép vi se lői Jé zus ki vég zé se kor, hogy ha Is ten (sze re tett) fia ő, ment se meg (Mt 27,43); emi att ke re kí tet ték le happy enddel Jó b ször nyű tör té ne tét (42,10-17), il let ve meg men tő cso dá val a há rom vér ta nú ifjú tör té ne tét Dá ni el köny vé ben (3,16-27).

Jé zus sem oldotta meg elméletileg a „teodícea-problémát”, va gyis nem adott elvi vá laszt arra a kér dés re, hogy a jó Is ten ho gyan szol gál tat hat ja ki, és mi ért szol gál tat ja ki tény le ge sen az em bert a rossz nak (és fő képp az „ártat lan” em bert a „bű nő sök nek”) – de bá tranki áll ta. Nyit va áll ta a va lóság mind két oldala írá nt: *realista* módon szembenézett a tényekkel, ugyan ak kor még is meg ő riz te Is ten be és az ő jó sá gá ba ve tett bizalmát (vö. 15,34). Rend ü let len bi za l ma Is ten ere jét kö z vetítet teszá má ra (vö. 14,62), ezért ki tud ta áll ni a leg sú lyo sabb sa kí tó pró bái s. (Vö. még 500. lábj.)

⁸⁹⁶ Ezt a ki egé szí tés t a gö rö g *agein* szó tá ri je len té se is tar tal maz za, de a tar tal mi ö ssze füg gés ből is kö vet ke zik: Men jünk elő re, ahe lyett hogy el me ne kül né nk (vö. 884. lábj., 3. bek.) vagy bé nul tan vár ná nk a vég ki fej le tetet! Jé zus fel só lí tá sá ban ta lán az az el vá ra sa is ott rej lik, hogy ta nít vá nyai men je nek ve le, és leg ye nek ta nú i a hit ta ni ha tó ság el ő tt. Ha í gy volt, csak annál na gyobb csa ló dás vá rt rá...

⁸⁹⁷ Itt nyil ván va ló an Jú dás a „ki szol gál tat” ige ala nya. Ez a mo z za nat rá vi lá gít arra, mi ben is áll a *különbség* Is ten, il let ve Jú dás „ki szol gál tat ó” ma ga tar tá sa kö zött: Is ten ma ga tar tá sa nem tény le ges, tett le ges ki szol gál ta tás, ha nem csu pán *passzivitás*, mi vol tá ből szük ség sze rű en kö vet ke ző (vö. 884. lábj., 2. bek. vé ge) be nem avat ko zás, az em be ri tet tek kény sze rű el vi se lé se; Jú dás ma ga tar tá sa *aktív*, kez de mé nye ző és tett le ges be avat ko zás, tény le ges el vi és gy a kor la ti ki szol gál ta tás.

⁸⁹⁸ A *makhaira* je len té sei: nagy kés, ál do za ti kés, bö l lér kés; rö vid szab lya, kis kard, tör. Mi vel a zsi dók nak a ró mai ura lom ide jén nem volt sza bad kar dot vi sel ni ük, az pe dig ki zá rt nak te kint he tő, hogy Jé zus le tar tóz ta tói kö zött ró mai ka to ná k is let tek vol na, a he lyes for dí tás itt (aho gyan Lk 22,38-ban és fel te he tő en Mt 26,52-ben is) „kés” vagy „tör”. (Vö. 659. lábj.)

let:⁸⁹⁹ „Akit majd megcsókolok, ő az. Tar tóztasá tok le, és ve zese tek el biz ton sá go san!” (45) És amint oda ért, azon nal oda ment hoz zá, és így szó lt: „Rabbi!”, és iz gatott an meg csók ol ta⁹⁰⁰ őt. (46) Azok pe dig meg ra gad ták őt, és le tar tóztat ták. (47) Valaki⁹⁰¹ azon ban, egy a kö rül állók kö zül, tört rán tott, rá vá gott a fő pap rab szol gá já ra, és le vág ta a fü lecs kéjét⁹⁰². (48) Ek kor⁹⁰³ meg fe lelt⁹⁰⁴ ne kik Jé zus, és azt mond ta: „**Mint [valami] terrorista⁹⁰⁵ el len, [úgy] vo nult atok ki tőrök kel és dorong ok kal, ho gy el fog ja tok.**”⁹⁰⁶ (49) **Nap mint nap ve le tek volt am a tem plom ban, am i kor tanít ott am, de nem tart óztat tat ok le;**⁹⁰⁷ de [azért kel lett en nek így történnie], ho gy be tel je sed je ne k az Írás ok⁹⁰⁸.” (50) Ek kor [tanít vá nyai] mind

⁸⁹⁹ El kép zel he tő, ho gy ezt a meg egye zést csak utó lag kö vet kez tet ték ki a tény le ges en be kö vet ke zett „iz gatott meg csók olás ból” (45. v.). Hi szen mi nek is ren de zett vol na meg Jú dás egy ilyen kí nos, őt lel ki leg meg ter he lő je le ne tet? Szük ség ese tén elég lett vol na rá mu tat nia Jé zus ra, ho gy össze ne ke ver jék más sal.

⁹⁰⁰ Ha az „iz ga tott, he ves csók ol ga tás” (*kataphilein*) va ló ban nem volt elő re meg be szél ve, ak kor spon tá nul jött, és ta lán azt akar ta je len te ni: „Én tu laj don kép pen nem akar tam rossz zat...”

⁹⁰¹ Jn 18,10 sze rint Pé ter.

⁹⁰² A ki csi nyí tő kép ző alig ha nem az író nia meg nyil vá nul á sa.

⁹⁰³ Az „ek kor” (a gö rög ben egy szer ű *kai* = „és”) idő pont ja alig ha a le tar tóztatás per cei, ha nem ké söb b re, a bí ró sá gi tár gya lás ele je ré kell he lyez nünk, Jé zus sa va i nak cím zett jei pe dig nem a le tar tóztatást vég re haj tók, ha nem ak i kel ren del ték azt: a fő pap ok, az írás tudók (ud va ri te o ló gu sok) és a vé nek. Egy részt u gy an is a le tar tóztatás vég re haj tá sa nem ked vez az ef faj ta di a ló gu sok nak, más részt – s ez még fon to sabb – a le tar tóztatást vég re haj tók kal Jé zus nem volt egy ütt nap mint nap a temp lom ban, s nem ta ní tot ta őket, meg bí zó i kat vi szont igen (ld. 12. fe je zet, és ki fe je zet ten an nak 35. ver se).

⁹⁰⁴ Ha az elő ző láb jegy zet ben le írt fel té te le zé sünk helyt álló, ak kor itt Jé zus nak a ki hall ga tás so rán adott egyi k vá la szá ról van szó, s va ló ban ér de mes ez eset ben is szó sze rin ti ér te lem ben for dí ta ni a gö rög *apokri nesz thai*-t, még ha nem tudjuk is pon to san, ki nek és mire fe lelt Jé zus (vö. 652., 654. és 752., ill. alább 912. láb j.).

⁹⁰⁵ Vö. 659. és 661. láb j.

⁹⁰⁶ Jé zus igen ön tu da to san vi sel ke dik a bí ró ság előtt. Rög tön az ele jén (?) két szem re há nyást is tesz ne kik. Az *egyik*: Nem va gyok ter ro ris ta (= zelóta), ti még is ak ként ke zel tek en gem, s rá adá sul nem csak mé l tat lan, ha nem egy en lőt len esz kö zök kel is har col tok el le nem: fe gy ver rel lép tek föl egy véd te len em ber rel szem ben.

⁹⁰⁷ *Másik* szem re há nyá sa fel te he tő en cél zá sa ha ta lom gy a kor lók gyá va sá gá ra, vö. 12,12 és 14,1-2.

⁹⁰⁸ Ez a ki egé szítés Jé zus tól tő ké le te sen ide gen szem lé le tet tükröz, ál ta lá nos ság ban is, konk ré tan még in kább, vö. 884. és 891. láb j.

elhagyták őt, és el futottak.⁹⁰⁹ (51) Egy fiatal ember⁹¹⁰ azon ban – mez te len [tes tére csak] egy vá szon lep let dob ván – kö vet te őt; le akar ták tar tóztatni,⁽⁵²⁾ de ő hátra hagy ta a vá szon lep let, és mez te le nü el fu tott.

(53)⁹¹¹ Jé zus el ve zet ték a [hi va tal ban lévő] fő pap hoz, [aki nél] össze gyűl tek a fő pap ok, a vé nek és az írás tu dók mind.⁽⁵⁴⁾ Pé ter pe dig messzi ről kö vet te őt, [egé szen] a fő pap [pa lo tá já nak] bel ső ud va rá íg, és egy ütt ült a szol gák kal a tűz kö rül, és me le ge dett.

(55)⁹¹² A fő pap ok pe dig, és az egész Fő ta nács⁹¹³ ta nú val

⁹⁰⁹Ha csak fé lel mük ben fu tot tak vol na el, fáj dal mas len ne, de tra gi kus nem; ám va ló szí nű leg rosszabb ról volt szó: ar ról, hogy csa lód tak a Mes ter ben mint vélt mes si ás ban, s így el il lant belé ve tett bi zal muk – akár csak Jú dá sé... (vö. 608. és 613., ill. 841. láb j.).

⁹¹⁰Erről a fi a ta lem berről, aki majd is mét fel tű nik a 16,5-ben, ld. a füg ge lék ben kö zölt ta nul mányt (*Egy rejté lyes fi a ta lem ber*), ab ban is kü lö nő sen J. E. Belser, ill. Sepp és Haneberg vé le mé nyét a 270. ol da lon.

⁹¹¹Jé zus Ka i fás és Pi lá tus előtti „pe ré re” fo ko zot tan ér vé nyes, amit ál ta lán osság ban mond tunk szen vedéstörté netéről (816. láb j.). Még ke ve sebb hi te lesszem-és fül ta nú val szá mol ha tunk, olya nok kal, akik ere de ti leg be szá mol hat tak a tör tén tek ről; fel te he tő en csak Arimateai Jó zsef (15,43) és Nikodémus (Jn 3,1; 19,39) jö het szó ba. Ugyancsak rend kí vül bonyo lult le he tett az áthagyom ányo zás ifolya mat, amely nek ere dme nyeképpen pél dá ul össze vontak ere de ti leg össze nem tar tozó ese mé nyek et, il let ve ki je lenté se ket, vagy el len ke ző leg, kü lö nbö ző he lyeken ta lálunk meg ere de ti leg össze tar tozó mo zzanatokat, nem be szél ve a leg kü lö n fé lé bb tor zu lások ról és tor zít áso k ról, és így to vá bb. Az aláb bi ak ban – Má té és Luk ács evan gé li u má nak be vo ná sá val, sőt Já nos evan gé li u má ra is te kin tet tel – azt mondjuk el, ami a tör tén tek le he tsé ges és va ló szí nű „for ga tó kö ny ve ként” le szű rődött bennünk.

⁹¹²A Fő ta nács előtt az első vád (55-61a v.) Jé zus el len az, hogy „le rom bol ja a Temp lom ot” („és há rom nap alatt má si kat épít”). A temp lom le rom bol ása nak szándé ka vagy ter ve (akár szó sze rint, akár jel ké pe sen ért se is), ki tű nő vád pont len ne, hi szen egy részt szem be le he t ne ál lí ta ni őt a tö me gesen je len lé vő za rán dok kal, akik mind nagy ra be csü lik a temp lom ot (vö. Ap Csel 6,13-14), más részt mé lyen sérti ma gu knak a vád lók nak az ér de ke it, hi szen egy ré szük (ta lán a leg in kább mérték adó ré szük, Ka i fás sal az élen) ép pen a temp lom ból él (vö. 12,40).

Jé zus elő szőr sem mit sem fé lel, majd arra a kér dés re, mi ért nem vá la szol, meg ne ve zi in do kait: „**Ha mon dok nek tek [va la mit], sem mi képp sem hi szí tek el. Ha pe dig kér dez lek ti te ket, sem mi képp sen sem fe lel tek**” (Lk 22,68; le het, hogy ek kor, ta lán e sza va it meg elő ző en hang zot tak el a Mk 14,48-49-ben le írt ak is). Va gy is: Ha ma gam tól mondok, pró fé tai ha ta lom mal ki je lentek va la mit, nem fo ga d já tok el; ha pe dig a szó ká sos vi ta mód szer rel, cél zott kér dé sek föl te vé sé vel (vö. 3,4a; 11,29) akar lak ti te ket gon dol ko dás ra ösz tö nö z ni,

lo mást ke re sett Jé zus el len, hogy ha lál ra í té l hes sé k, de nem ta lál tak. (56) So kan tet tek u gy an is ha mi sa ta núsá got el le ne, de a ta núsá lo más ok nem vol ta ke gy be hang zó ak. (57) A zu tán elő áll tak [még] né há ny an, és ha mi sa ta núsá got tet tek el le ne, mond ván: (58) „Mi hal lot tuk, ami kor azt mond ta: »Én le rom bo lom majd ezt a kéz zel csinált szentélyt⁹¹⁴, és há rom nap alatt má si kat, nem kéz zel csináltatépíték⁹¹⁵.«” (59) Ta núsá lo más uk az on ban í gy sem volt egy be hang zó. (60) Ek kor a fő pap ki állt kö zép re, és meg kér dez te Jé zus tól: „Nem fe lelsz sem mit [arra], amit ezek el le ned val la nak?” (61a) Ő az on ban hall ga tott, és nem fe lelt sem mit.

(61b)⁹¹⁶ A fő pap is mét kér dez te ő t, és í gy szó lt hoz zá: „Te

hogy egy ütt ke res sük az í gaz sá got, ak kor nem fe lel tek (vö. 3,4b; 11,33).

Jé zus te hát nem meg y bele a csap dá ba. An nak ti sz tá zá sá hoz, ho gy an ér tet te sza va it a tem plom le rom bo lá sá ról és fel épí té sé ről, nyu godt be szél ge té s re len ne szük sé g, de ezek kel a part ne rek kel ez nem le het sé ges. Ezért az tán el uta sít ja bí rá it, mert el fo gul tak; tud ja, hogy már el ve tet té k, és í té le te elő re ké szen áll (vö. 8,31; 12,10-11).

⁹¹³ A Fő tanács (a görög ben *szünedrion*, az arám ban *szanhedrin*) a zsi dó nép leg fő bb í rá nyí tó tes tül te a Kr. e. 2. szá zad tól; Jé zus ko rá ban há rom cso por tot fog lalt ma gá ban: a vé ne ket (322. láb j.), a fő pa po kat (439. láb j.) és (fő leg fa ri ze u si) írás tu dó kat (30. és 440. láb j.; vö. még 818. láb j.). Az el nők lő fő pap pal egy ütt 71 tag ja volt.

⁹¹⁴ Vö. 777. láb j.

⁹¹⁵ Ta lán uta lás ez a Jn 2,19-ben mon dot tak ra. Ha Jé zus ot ta ni sza va it hi te les ne k te kin thet jük is, azok fél re ér té se va gy fél re ér tel mezé se képtel en sé gek fel té te le zé sé hez ve zet; ha az on ban *ké pes be sé dé t* helye sen for dít juk le a va ló ság nyel vé re, na gy on is az ő szel le mé nek meg fe le lő tar ta lom adó dik: Va ló ban vé get akar vet ni az em be rek csi nál ta tem plo mi-ál do za ti val lá sos ság nak (vö. Mt 15,13a; Jn 4,21), és ha ma ro san („há rom nap múl tán”, vö. 443. láb j.) más ik, a Te rem tő ál tal az em be ri szí vek be (Jer 31,33) „el ül tet t” (Mt 15,13b) „val lást” (= is ten kap cso la tot, vö. re-ligio = vissza csa to lás) akar lét re hoz ni, ld. 859. láb j. (Vö. még Jn 4,23-24 és Mk 12,33!)

⁹¹⁶ *Amásodik, köz pon ti vád pontot* Kai fás kö vet ke ző kér dé se fo gal maz za meg: „Meg es ket lek az élő Is ten re, hogy meg mond d: *Te va gy-e a Mes si ás, az Ál dott (Is ten) fia!*?”

Meg lep ő, hogy a leg fő bb hit ta ni ha tósá g nem ve tette Jé zus sze mé re gy a ko ri tör vé ny sérté se it; pél dá ul a szom bat lát vá nyos meg sze gé se sú lyos szük sé g nél kül (3,1-5) egy ma gá ban is elég lett vol na ah hoz, hogy a mó ze si tör vé ny ér tel mé ben (2Móz 31,12-15) eret nek ha lál ra í té l jék. Csak hogy ez nem lett vol na elég ah hoz, hogy meg nyer jék hoz zá a nép egyet ér té s ét, hát még a ró ma i a két.

Ha az on ban Jé zus mes si ás nak tün te ti fel ma gát, ak kor föl kelt he tik a val lá si lag kö zöm bös Pi lá tus ér dekl ő dé sé t is. A Je ru zsá lem ut cá in fel hang zó messi ási ová ció knak (Mk 11,10; Mt 21,9; Lk 19,38; Jn

12,13) határozottan politikai, sőt Róma-ellenes (hódítóellenes, megszállóellenes, imperialista-ellenes...) hangsúlyuk volt, hiszen a messiási reményiség jellemző célpontja volt a római iga le rázása; ha ezt sikerül bi zonyí tani, akkor már is meg nyer ték a ró mai hely tar tó, Pi lá tus bele egye zé sét a ha lá los í té let hez (ami re pe dig fel té t le nül szük sé gük volt, hi szen anél kül nem haj t hat ták vol na vég re).

Rá adá sul Kai fás kér dé se nem csak *kettős* kér dés (Mes si ás? Is ten fia?), hanem (leg alább) *kétértelmű* is (politikai messiás? próféta? mes si ás?, vö. 428., 644-645. és 648. láb j.). Erre kel lett vol na Jé zus nak egyet len igen nel va gy nem mel vá la szol nia.

Jé zus azon ban ebbe a csap dá ba sem megye bele. A fő pap kér dé sé re: „Te va gy-e a Mes si ás, az Ál dott (Is ten) fia?”, azt fe le li: „Te mond tad”, ami a köz fel fo gás sal (és sok szent írás for dí tó értel me zé sé vel) el len té t ben *nem* azt je len ti, hogy „Igen, én va gyok”, ha nem azt, hogy „Ez a te vé le mé nyed”. Tel je sen vi lá go se z a má té i meg fo gal mazás ban (26,64): „[Ezt] te mond tad; [én] azon ban [azt] mon dom nek tek...” (a görög *plén* je len té sei: azon ban, ám de, míg, mi köz ben, in kább, job ban mond va), va la mint a ha son ló já nosi szö veg ös sze füg gés ben is (18,37): „Ak kor ki rá ly va gy te?... Te mon dod [azt], hogy ki rá ly va gyok... Én [vi szont] azt mon dom, hogy [arra] szü let tem...” (A hang sú lyos mon dat ele ji *egó* = „én” el len vé le mé ny-be je len té st ve zet be, amit az is alá tá maszt, hogy a ki rá lyok é let cél ja nem az i ga zság ról szó ló ta nú ság te vé sz ko tt len ni...). – Ld. még 917., ill. 930. láb j., 3. bek.

Jé zus te hát – a má té i szö veg ös sze füg gés ben nyil ván va ló mó don – *nem* tesz mes si á si ön va ló ló má st, ha nem sa já t ön ér tel me zé sé t és Is ten mel let ti hit val lá sá t áll í tja *szembe* az al; „em ber fi á nak” ne ve zi ma gát (ld. 68. láb j.), és vá la sza azt je len ti: „Is ten, aki az én Er őm, a jobb já ra ül tet en gem, szo ro san ma ga mel lé mint jó ba rát ját, s jobb ját vé dőn rám he ly e zi. Igen, erre a sze gé ny, egy sze rű em ber re. Ő sze ret és ol tal maz engem.” (Az „Is ten jobb já n ülni” itt in kább csak szem lé le tes, kép sze rű szó for du lat, sem mint a Zsolt 110,1 idé zé se.)

A bí rák azon ban alig ha nem csak azt a ki hí vó í gé nyt hall ják ki Jé zus sa va i ból, hogy „Is ten fi á nak” tart ja ma gát. Ter mé sze te sen sem a zsi dó Kai fás, sem a zsi dó Jé zus *nem a görög mí to szok vagy a níceai hit val lás mód já ra* ér ti ezt a ki fe je zést. Az „Is ten fia” nem Jah ve ál tal ti tok za to san nem zett istenember, vagy a második isteni szemé ly meg testes ü lé se, nem is a po gá ny mí to szok egyi k fél is te ne, ha nem olyan em ber, aki kö zel áll Is ten hez, akit Is ten sze ret és ol tal maz, aki Is ten kép vi se lő je. *Ezt* az „is ten fi ú sá got” Jé zus vál lal hat ta is (ta lán erre utal Lk 22,70-be li vá la sza), bár nyil ván va ló an nem Kai fás fel fo gá sá ban, aki ne ke z mes si á si cí met je len tett (és ezért elég in do kot a ha lá los í té let hez), ha nem a sa já t ér tel me zé sé ben, amely me ge gy e zett a ki fe je zés (imént meg ha tá ro zott) *hét kö z na pi ér tel mé vel*, és je len tős rész ben fe dé s ben volt az „em ber fia” ér tel mé vel (ld. 471. és 68. láb j.; egyé b ké nt olyan „is ten fi ú ság” ez, ame lyet el ér ni Jé zus sze rint *min den* em ber nek ren del te té se, ld. pl. Mt 5,45).

14,62–64

vagy-e a Messiás, az Áldott [Isten] fia?” (62) Jézus azonban ezt mondta: „**[Te mond tad, hogy]⁹¹⁷ én va gyok; ámdé lát ni fog já tok⁹¹⁸ az em ber fi át az Erő⁹¹⁹ jobb já n ül ni⁹²⁰, és jön ni az ég fel hõ i ve⁹²¹.**” (63) A fő pap viszont meg szag gat ta ru há it, és így szolt: „Mi szükségünk van még tanúkra? (64) Hallottátok az [isten]gyalázást! Mi látszik számotokra [helyesnek]?” Azok pedig mind elítélték őt, [mond ván, hogy] méltó a ha lál ra.⁹²²

⁹¹⁷ Az „én va gyok” elé több kéz irat is be told ja: „Te mond tad, hogy”!

⁹¹⁸ A „lát ni fog já tok” (és Má té nál a „mos tan tól”) arra utal, hogy el len fe le i lát ha tó bi zo nyí té ko kat akart ak, hát most tan tól lát ni fog já k, hogy ő, a ki szol gál ta tott, ha lál ra ítél t em ber Is ten től jövõ erõ vel fog ja vé gig já rni útját, és nem fog öss zetör ni; őt oltalmazó Istene nem mű vel ugyan bi zo nyí tó cso dá kat, de cso dá la tos erõ vel töl ti el övé it.

⁹¹⁹ „Az Erő”, „az Erős” Is ten egyik neve vagy kö rül írá sa az Őszö vet ség ben, pl. Iz 9,6; Jer 16,19; Ez 10,5, vagy a Zsol tá rok szá m ta lan he lyén (pl. 27,1; 31,3; 61,4; 89,9.) Az ink vi zít o rok elõtt, akik bi zo nyí té ko kat kö vetel nek, Jé zus a ma ga cso da mentes Is ten-„bi zo nyí té ká ra” hi vat kozik: Is ten, a ki nek Mó zes elõtti neve Erõ (*ÉL*), erõt ad majd ne kem a rám vá ró ter hek el vi se lé sé hez (vö. 131. láb j.).

⁹²⁰ Vö. 62., 72., 141., 509., ill. 757. láb j.

⁹²¹ Ez a fél mon dat ké ső b bi, *apokaliptikus betoldás*. Ér vünk: Nincs ben ne Lukács evan gé li um á ban, már pe dig ha Lukács meg ta lá lta vol na az ál ta la fel hasz ná lt Márk-szö veg ben, biz to san nem ha gy ta vol na ki! Ak kor vi szont csak az lehetsé ges, hogy Má té vette föl ezt a Dán 7,13-ra (vagy a Hé nokh-fé le Em ber fi á ra, vö. 807. láb j.) tör té nõ uta lá st, sa z tán az ő evan gé li um á bõ l ker ült be utó lag Márk evan gé li um á ba! Á llás pont tun kat tá mo gat ja az is, hogy „va la ki nek a jobb já n ül ni” hét köz na pi szó for du lat volt, bár két ségtelen ü l ez ad hat ott alapot az átér tel mezés hez Dániel (vagy Hé nokh) nyo mán. Így vi szont Jé zus bõ l apo ka lipti kus bí rõt csi ná l tak, aki majd el jön, hogy bosszút áll jon el len sé ge in. (Ez per sze azt is je len ti, hogy a Jé zus „má so di kel jö ve telé re” vona to zó ke resz té ny ta nít ás nem hi vat ko zhat Jé zus ra!)

⁹²² Az „is ten fi ú ság” vál la lá sá val Jé zus azt is ál lí tot ta, hogy Is ten küld te őt, és fe de zi az ő „tör vé nyel lenes ta nít á sa it és ma ga ta rta sá t”! *Ezért* mond já k, hogy gya láz za („ká ro mol ja”) Is tent (*nem* pe dig azért, mint ha szent há rom sá gtani ér te lem ben tet te vol na ma gát Is ten né)! Hi szen eret nek nek tart já k őt, ő vi szont sem mit sem bán meg és sem mit sem von vissza, sőt arra ve te me dik, hogy té vely gé se it Is ten nel iga zol ja! *Ebben* lát ha tjuk te hát *elítélésének való di okát*: Bí rá i úgy lát tá k, hogy mér he tet len ar cát lan sá g gal Is ten igaz sá gá nak ad ja kie ret neksé geit, ön ma gát pe dig egy szer ű em ber, sőt tör vé ny sze gő em ber lé té re *Is ten kö ve te ké nt* tün te ti föl. Szem ük ben ez egy fel lől is ten ká rom lá s nak, más fel lől nép lá zít á s nak minős ült. E két vád külön-külön is ele gen dő lett vol na a ha lál los íté let hez. (Ld. még 936. láb j. vé ge és 944. láb j.)

(65) Erre egye sek el kezd ték köp dös ni, majd be ta kar ták az ar cát, ver ték őt⁹²³, és ezt mond ták neki: „Pró fé táj!”⁹²⁴ És a szol gák is meg po foz ták.

(66)⁹²⁵ Mi köz ben Pé ter lent volt az ud va ron, [arra] ment a fő pape egyik szol gá ló lá nya, (67) meg lát ta a me le ge dő Pé tert, rá te kin tett, és így szó lt: „Te is a na za ré nus Jé zus sal vol tál.” (68) Ő azon ban le ta gad ta, mond ván: „Nem is me rem [őt], és nem is ér tem, amit mon dasz.” [Ez zel] ki ment az elő ud var ba. (Ek kor meg szó lalt a ka kas.)⁹²⁶ (69) A szol gá ló lány azon ban meg lát ta, és el kezd te is mé t mon do gat ni az ott ál lók nak: „Ez kö zü lük való!” (70) Ő azon ban is mé t ta gad ta. Kis idő múl tán az ott ál lók is mé t azt mond ták Pé ter nek. „Va ló ban kö zü lük való vagy, mert te is ga li le ai vagy.”⁹²⁷ (71) Ő azon ban el kez dett át ko zód ni és es kü döz ni: „Nem is me rem azt az em bert, aki ről be szél tek!” (72) És rö gtön meg szó lalt a ka kas (má sod szor)⁹²⁸. Ek kor Pé ter vissza em lé ke zett arra a ki je len tés re, amit Jé zus mon do tt neki: **„Mi e lö tta ka kas (ké tszer) ki ált, há rom szor ta gadsz meg en gem.”** El gon dol kod ott⁹²⁹ [ezen], és sírt.

15 (1)⁹³⁰ És rö gtön ko ra reg gel ha tá ro za tot hoz tak⁹³¹ a fő pa-

⁹²³ A bí rák ink vi zí to ri dü hét csak fo koz hat ta sze mé lyes sér tett sé gük; az zal ugyan is, hogy Jé zus vál lal ta és ma gá nak igé nyel te az „is ten fi ú sá got”, köz vet ve azt is mond ta: „*Én va gyok* Is ten fia, kép vi se lő je, kö ve te – *nem pe dig ti*, Is ten föl kent pap jai, te o ló gu sai, nép ének elő l já rói...” Vö. 704. láb j.!

⁹²⁴ Vö. Mt 26,68; Lk 22,64.

⁹²⁵ A 66-72. v. je le ne te idő rend ben az 54. vers után kö vet ke zik. A fel té te lez he tő ere de ti ese mé nyt (Lk 22,59-60a.61-62: a ta ga dó vá lett Pé tert fel ri aszt ja a Mes ter intő te kin te te) szá mos le gen dás dí szí tő elem mell lát ták el (pl. há rom szo ros – fo ko zó dó – nők elő ti meg ta ga dás), hogy vi lá gos le gyen: Jé zus cso dás jö ven dő lé sei cso dás mó don „be tel je sed tek”. Vö. 873. láb j.

⁹²⁶ A leg ré gibb kéz irat ok ban nincs ben ne ez a mon dat.

⁹²⁷ Mt 26,73 vi lá gos sá te szí, hogy ga li le ai nyelv já ra sa le plez te le Pé tert.

⁹²⁸ Né há ny kéz irat ban nincs ben ne ez a ki fe je zés.

⁹²⁹ Az ere de ti ki fe je zés ne he zen ért he tő. A mon dat más for dí tá sai: „és sír va fa kad t”, „és könnyek ben tört ki”, „ki ro hant, és sírt”, „be bur ko ló zott, és sírt”. Máté 26,75 és Lk 22,62 azt ír ja: „Ki ment, és ke ser ve sen sírt.”

⁹³⁰ A 911. láb jegy zet ben le írtak értel mé ben itta kö vet ke ző ket mon dhat juk. A zsi dó hit ta ni ha tó ság csak po li ti kai vád dal kész tet het te a ró mai hely tartót Jé zus ki vég zé sé re. Erre szol gált a mes si á si cím. „Mes si ás sá te szí ma gát”: Pilátus szá má ra ez azt je len tet te, hogy Ró má tól füg get len ki rá lyi ural mat igé nyel ma gá nak Iz rael fő lö tt. Ha ez helyt ál ló, ak kor fel ség á ru ló ké nt ki kell vé gez tet nie (füg get le nül at tól, kap cso ló dik-e eh hez a fé le lem, hogy nem szá mít már „a csá szár ba rát já nak”, ha fut ni ha gy ja, Jn 19,12).

pok a vénekkel és az írástudókkal [együtt] és az egész Főtanács⁹³², megbilincselve elvezették Jézust, és kiszolgáltatták Pilátusnak.⁹³³ (2) Pilátus pedig megkérdezte őt: „Te vagy a zsidók királya?” Ő azonban megfelelt neki, mondván: „**[Ezt] te mondd.**” (3) [Közben] a főpapok sok mindenrel vádolták.⁹³⁵ (4) Pilátus pedig ismét kérdezte őt: „Sem mit sem felelsz? Nézd, mennyi min-

A zsidó vezetőkhöz Pilátus előtt hozta tott három vádtehet, ti. *fel lázít ja a népet, meg tilt ja, hogy adót fizessenek a császárnak, és azt állítja, hogy ő a Mesias-király* (Lk 23,2), valóban egyetlenegy: *láztás* – a második és harmadik csak ennek a kiemeltése. Ezért szakaszrú és elég is, hogy Pilátus csak egyetlen kérdést tesz fel Jézusnak: „Te vagy a zsidók királya?”

Jézus válasza mindössze ennyi: „[Ezt] te mondd”, va gyis: „Ez a te véleményed – de nem az enyém”. Ezt az értelemzést a 916. láb. 5. bekezdésében mondotta konklúzió az is megerősíti, hogy a görögben hangsúlyos a mondat elején *szü* = „te”, és hogy Pilátus sem értette a „igen”-ként Jézus választ, hiszen akkor azonnal elítélte volna!

Az tán a szinoptikusok egybehangzó tanúságaszerint többé sem mit sem felel (Mk 15,5; Mt 27,14; Lk 23,3 – ld. 936. láb.).

⁹³¹ Az eredeti görög kifejezés (*szümbülion hetoimaszantesz*) azt is jelelheti: „tanácsülést tartottak” – talán azért, hogy elegettegyenek a törvénynek, amely előírta, hogy elítélés esetén az első (éjszakai, vö. 14,17.37) ülés (14,53-65. v.) után a következőnapon (vö. „korreggel”, 15,1) egy második ülést is kell tartani.

⁹³² „A főpapok a vénekkel és az írástudókkal [együtt]” felsorolás után fölösleges és értelemtelen az „és az egész Főtanács” megjelölés, hiszen a Főtanács épp az előbbi három csoportból állt (913. láb.). Ez a zavaz az evangéliumok szerkesztésének bonyolult folyamatáról árulkodik. A pontos megfogalmazás ez lehetett: „a főpap és az egész Főtanács”, amelyben a „főpap” a hivatalban lévő főpapot mint a Főtanács elnöke jelöli.

⁹³³ Ugyanígy ismétlődik ez újból és újból a történelemben: az egyházi és a világi hatalom mindig össze foglalt a lódi képviselői ellen (vö. 936. láb. vége) – de Is ten mindig a fegyverrel ellenőrző ol dalán áll.

⁹³⁴ Itt is helyénvaló lehetne „a júdeai akirálya” szóhasználat (vö. 320. láb.), anélkül is inkább, mivel *nem min den* zsidó fordult messiási várakozásokkal Jézus felé (vö. 644-645. láb.), és végképp nem minden zsidó kívánta Jézus halálát, hanem csak a zsidóság politikai és vallási vezetői, ők pedig (legalább is a többségükben) *júdeaiak* voltak; az állt a luk megrendezett „tömeggyilkosság” (11-14. v.) csak a játékos teletüknyomatékoztatását szolgálta. Mivel azonban Pilátus aligha foglalkozott ilyen szabatos különbségtévesztéssel, másrészt pedig aligha nem az egész állt a kormányzó ország gondolt, s a „király” címet nem kevéssé gúnnyal használta (amint ez a 18. és 26. versből is látszik), jobb nek látjuk, ha ez esetben a hagyományt követve megmaradunk „a zsidók királya” fordítás mellett.

⁹³⁵ Vö. Lk 23,2 és 930. láb.